

De Das

Jaarverslag 2017

**Loonse en Drunense Duinen, De Brand, Hazennest, Huis ter Heide,
Baardwijkse Overlaat, Vlijmens Ven, Moerputten, Vughtse Gement,
Vughtsche Heide en omgeving ...**

1.	Jaarverslag	2
2.	Dassenwerk	5
3.	Mutaties dassenburchten	24
4.	Dode dassen	26
5.	Pers, rondleidingen, publicaties en educatie	28
6.	Toekomstige ontwikkelingen en wensen	39
	Bijlage 1: kengetallen	40
	Bijlage 2: specificatie dode dassen 2017	41

Graphic: Mattijs Janssen, www.janssen.nl.

1. Jaarverslag

1. Het aantal dassen per 31-12-2017 wordt op 215 geschat en is 33 hoger dan de stand per 31-12-2016 (182 dieren).
2. Eind 2017 zijn er in totaal 73 burchten, waarvan het hele jaar er 67 zijn bewoond. Ten opzichte van eind 2016 is dit een toename van tien bewoonde dassenburchten.
3. Er werden 29 dode dassen aangetroffen, waarvan 26 als slachtoffer van het verkeer, één door een paard, één door een trein en één door een mountainbike. Er werden drie zwaar gewonde dassen gevonden, zij konden niet worden gered. Hiervan was er één zogend, de jongen konden niet worden gered. Nog nooit werden zoveel dode/gewonde dassen gemeld.
4. Er is een burcht met 66 ingangen. Deze heeft een oppervlakte van ongeveer 3300 m².
5. In totaal werd 482 keer een burcht bezocht. Dit is een gemiddelde van ruim zes bezoeken per burcht verspreid over het jaar. Daarnaast waren er 214 losse meldingen en andere zaken, waarvan een aantal in dit verslag wordt beschreven.
6. Er hebben zich nieuwe dassenfamilies gevestigd in 's-Hertogenbosch (Deuteren), Heusden (Vlijmen), Loon op Zand, Tilburg (Udenhout) en Waalwijk (Baardwijk). Eén dassenfamilie splitste zich en er werden twee bijburchten gevonden. Eén burcht raakte weer bewoond en twee onbewoond.
7. Een aantal dassenburchten is zich aan het ontwikkelen en waarschijnlijk zijn enkele bewoonde burchten nog niet bekend. Het dier is steeds meer te vinden in overhoekjes en bosjes in het buitengebied. Het dassengebied wordt langzaam groter.
8. Een verdere verdichting van burchten zal naar verwachting plaatsvinden ten westen van de N261, in de omgeving van het Hengstven (oostelijk deel), in het noordelijk deel van de duinen in Plantloon en de Margriet, in de Nieuwe Hoornmanken Tiend, in het Brokkenbroek en in de omgeving van Cromvoirt en Vught in het oostelijk deel. Ook zal de das zich verder gaan verspreiden.
9. Het is wenselijk een aantal wegen te voorzien van rasters en tunnels. Omdat de das zich steeds verder zal gaan verspreiden, dient ook gekeken te worden naar de N65, de weg tussen Tilburg en 's-Hertogenbosch. De meest gevaarlijke locaties zijn de Bergstraat in Loon op Zand en De Heikant/Guldenberg in Haaren. Op de laatste locatie zijn maatregelen getroffen, deze zijn niet afdoende.

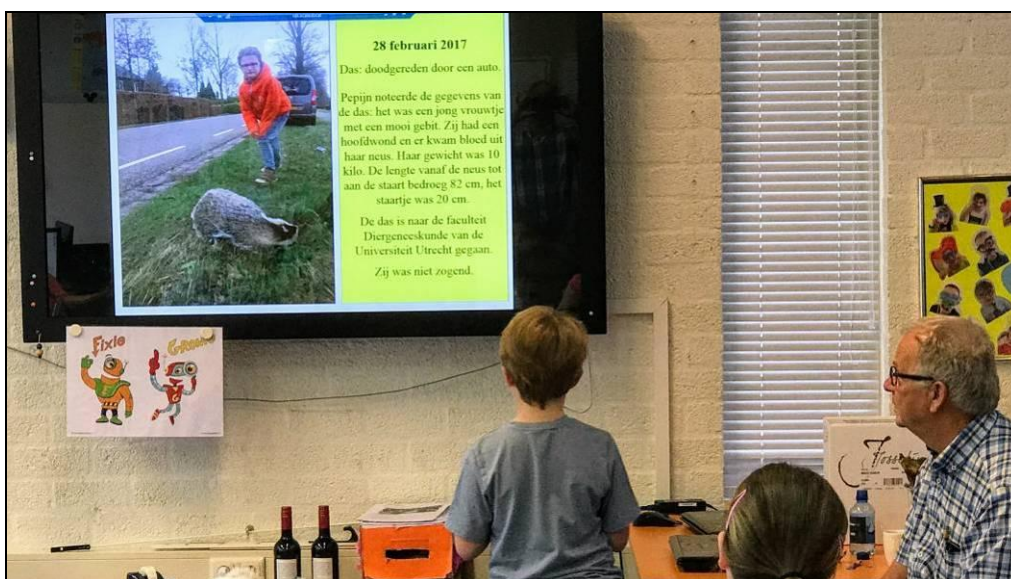
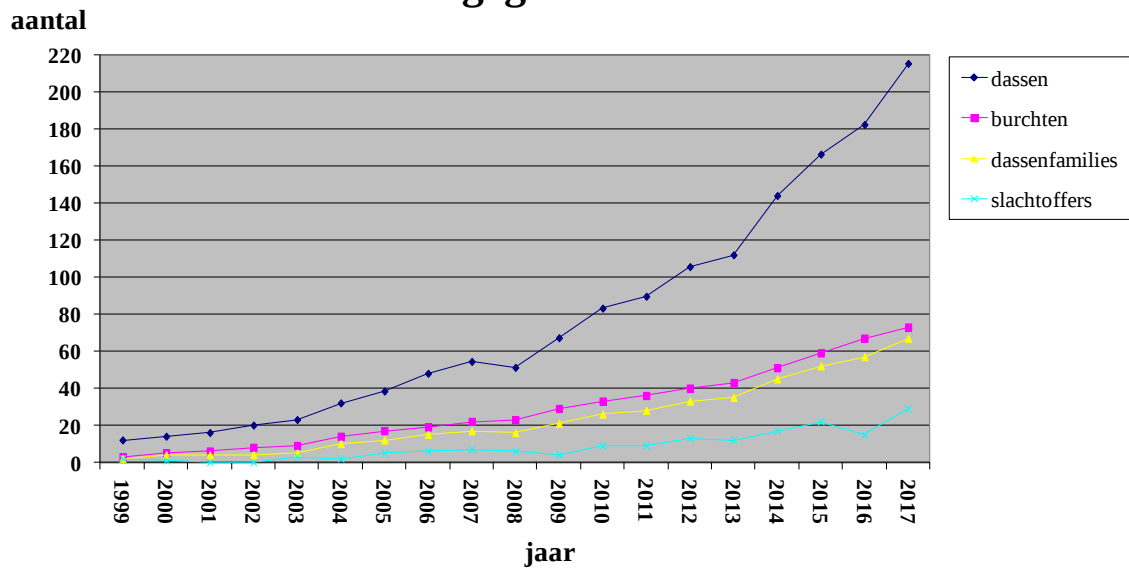
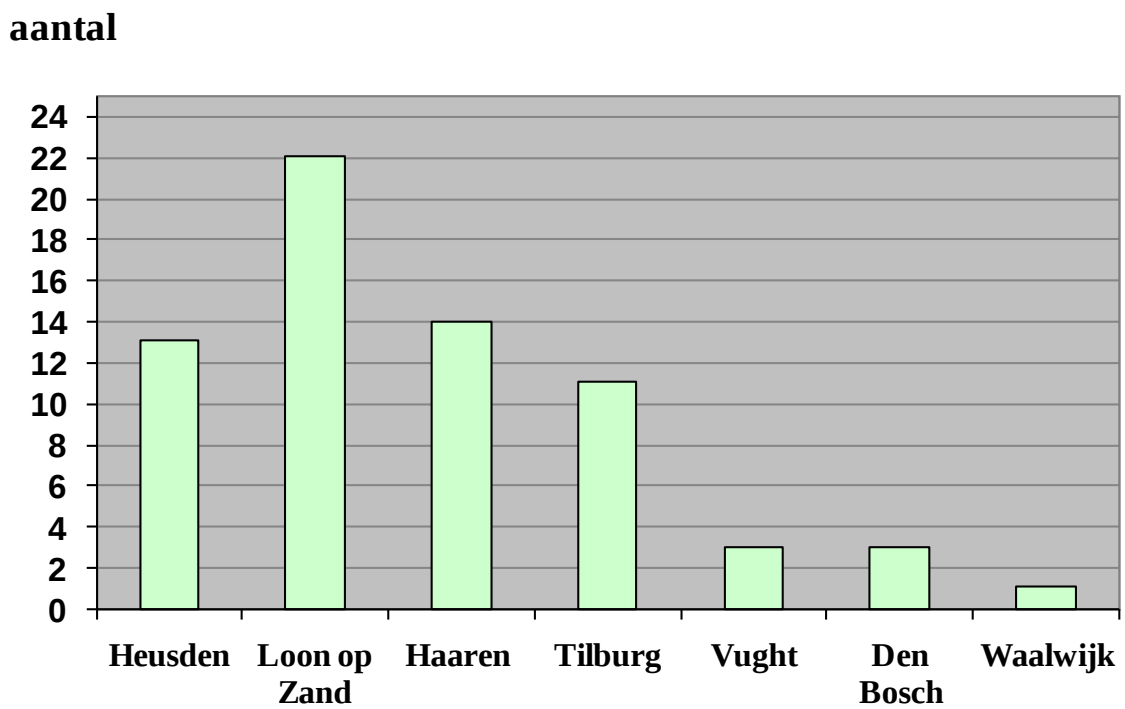

Foto: André Janssen: 'Das in de klas' Athena onderwijs in Drunen.

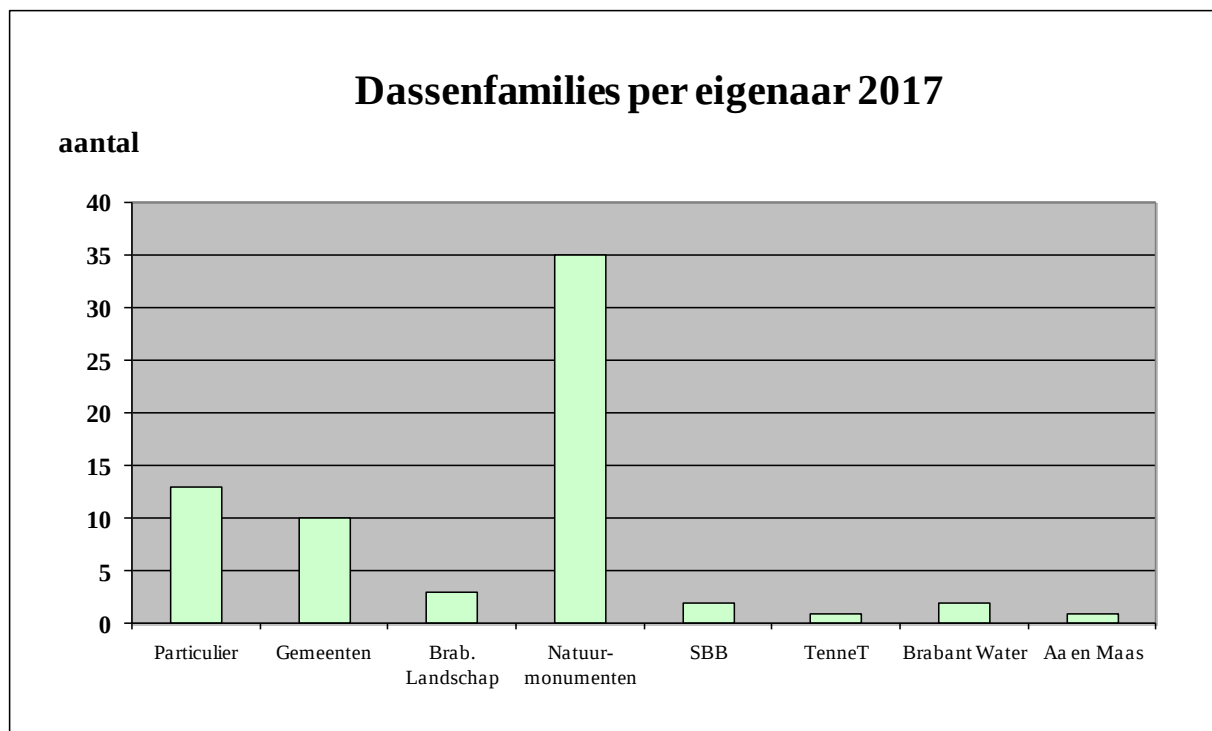
Dassengegevens 1999-2017

Dassenfamilies per gemeente 2017

Grafieken: Bert van Opzeeland.

Grafiek: Bert van Opzeeland.

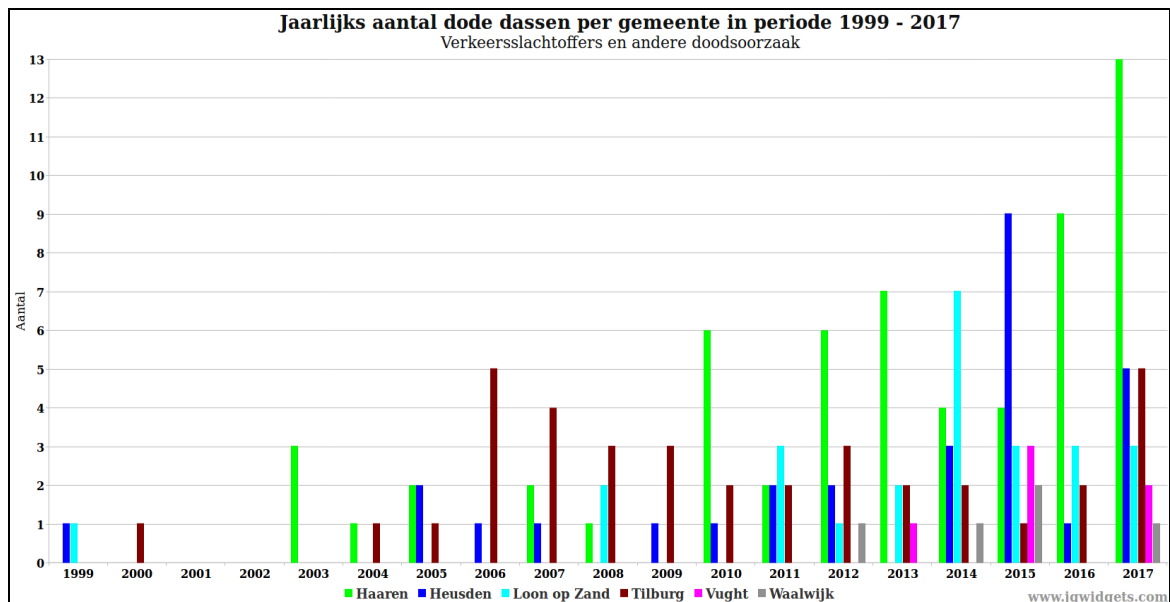

Foto: André Janssen: dassen zijn steeds meer te vinden in het centrale deel van de duinen.

2. Dassenwerk

1. De dassen zijn over een groot gebied verspreid. **Veel personen** maakten het mogelijk om de das in kaart te brengen en enkelen hebben een burcht geadopteerd. Hiervoor ben ik hen zeer erkentelijk.
2. **Onze werkgroep** bestaat uit tien personen. Vivian Maas en Frans Dieden hebben zich dit jaar aangemeld als lid. De leden zijn: Vivian Maas, Jelle van Aalst, Frans Dieden, Frans van Gils, André Janssen, Rolf Kruger, Theo Putters, Peter en Ralph Kuijpers en mezelf (coördinator). Vivian, Peter, Ralph, Jelle, Frans van Gils en Frans Dieden zijn actief in het westelijke en zuidelijke deel. Rolf en Theo in het noordelijke deel en André en ik in het gehele gebied.
3. Onze werkgroep is lid van de inventariseerders van Natuurmonumenten (NM), Brabants Landschap (BL) en Staatsbosbeheer (SBB). Ons **aandachtsgebied** is de **das**. Onze inventarisaties zijn in dit jaarverslag verwerkt.
4. Ons **werkgebied** ligt globaal in de driehoek Waalwijk, Tilburg en 's-Hertogenbosch. Aan de noordzijde wordt dit begrensd door de Bergsche Maas en Maas, aan de zuidoostzijde door de N65 en aan de westzijde Dongen, Capelle en Bergsche Maas.
5. In verband met structuur bij het verzamelen van gegevens is een **protocol** opgesteld en een **inventarisatieformulier** gemaakt. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de Applicatie TopoGPS waar de dassenburchten worden ingelezen. De inventarisatiegegevens werden per kwartaal onder andere aangeleverd bij NM, BL, SBB, Das&Boom (D&B) en Dassenwerkgroep Brabant (DWGrBr), die deze samen met andere Brabantse gegevens samenvoegt. Hierdoor is het mogelijk regionale en landelijke overzichten samen te stellen, de das te volgen en adviezen te geven.
6. **Bezoek burchten:** In totaal werd 482 keer een burcht bezocht. Dit is een gemiddelde van ruim zes bezoeken per burcht verspreid over het jaar. Daarnaast waren er 214 losse meldingen en andere zaken, waarvan een aantal in dit verslag wordt beschreven.
7. In 2017 werden **29 dode dassen** gemeld, waarvan 26 als slachtoffer van het verkeer, één door een paard, één door een trein en één door een mountainbike. Het aantal dode dassen is 13,5% van de totale populatie en is daarmee veel hoger dan voorafgaande jaren: t.m. 2016 was dit 10,6%. Er werden geen dassen met een tatoeage teruggemeld.
8. Het totale aantal slachtoffers over de **periode 1999-2017** bedroeg **162**, waarvan 54 beren, 52 zeugen en van 56 dieren was het geslacht onbekend. Omdat er relatief weinig oudere slachtoffers vallen, is de leeftijdsopbouw van de populatie dassen evenwichtig.
9. Het aantal slachtoffers per gemeente over de periode 1999-2017 en in 2017 was:
 - Haaren: 61, wv. 13 in 2017;
 - Heusden: 26, wv. 5 in 2017;
 - Loon op Zand: 24, wv. 3 in 2017;
 - Tilburg: 39, wv. 5 in 2017;
 - Waalwijk: 5, wv. 1 in 2017 en;
 - Vught: 7, wv. 2 in 2017.

De weg **De Heikant/Guldenberg** in de gemeente Haaren is de weg met de meeste dassenslachtoffers van Nederland. Er zijn maatregelen genomen, maar óf deze afdoende zijn wordt sterk betwijfeld. Voor meer informatie punt 17.

Grafiek: Theo: dode dassen per gemeente per jaar van 1999 tot en met 2017.

10. De gemeente **Tilburg** heeft jaren geleden een aantal maatregelen getroffen en **faunatunnels en –rasters** aangelegd. Het is duidelijk dat dit een positief effect heeft op de dassenpopulatie en de verkeersveiligheid. In de gemeente **Heusden** werden onder de Nieuwkuijkseweg en Honderdbunderweg faunatunnels en raster aangelegd. Door de genomen maatregelen worden nog zelden dieren doodgereden.
11. De eigenaren van dassenburchten die op **privéterrein** liggen worden elk jaar op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen van hun dassenfamilie. Zij zijn verguld met het feit dat ze dassen bezitten. Zo werden de dassen van één van de burchten voor een groot deel van het jaar gefilmd, veel aspecten van een ‘dassenleven’ zijn al op film vastgelegd.

Foto: familie Slobbe Meyer: screenshot uit een van de vele filmpjes van dassen van hun dassenburcht.

12. Er hebben zich nieuwe dassenfamilies gevestigd in 's-Hertogenbosch (Deuteren), Heusden (Vlijmen), Loon op Zand, Tilburg (Udenhout) en Waalwijk (Baardwijk). De burcht in Baardwijk is de eerste bewoonde dassenburcht in de **gemeente Waalwijk**. Eén

- dassenfamilie splitste zich en er werden twee bijburchten gevonden. Eén burcht raakte weer bewoond en twee onbewoond. Per saldo kwamen er **tien dassenfamilies** bij.
13. Er ligt een **15-tal potentiële dassenburchten**. Eind 2017 staan deze nog niet op de dassenkaart. Zij moeten zich eerst ‘bewijzen’. De potentie wordt aangegeven met het aantal *-en. Hoe meer sterren hoe groter de kans dat de locatie uitgroeit tot een volwaardige dassenburcht en op de dassenkaart komt te staan. Zij zijn te vinden in: Dongen, Haaren (Helvoirt), Heusden (Drunen), Loon op Zand en Tilburg (Udenhout). Daarnaast is waarschijnlijk een aantal bewoonde burchten nog niet bekend.
 14. De das is steeds meer te vinden in overhoekjes en kleine bosjes in het buitengebied. Het dassenleefgebied wordt langzaam **groter**, daarnaast vindt er **verdichting** plaats.
 15. Er kwam een aantal meldingen binnen over **dassenschade** in maïsvelden. Met de melders was hierover contact en er werd aangegeven hoe te handelen. Zij werden onder andere verwezen naar de websites van het Faunafonds en van DWGrBr. Voor meer informatie zie de website: <http://www.dassenwerkgroepbrabant.nl/pages/vergoedingen.html>. Door André en mij werd een van de agrariërs bezocht die ook schade had geleden. Hij ontving een vergoeding en deelde mee dat het indienen niet al te ingewikkeld was: hij was tevreden.
 16. **Theo Putters** heeft een eigen **website** ‘Distelvinkjes: Experience Nature – roofvogels, dassen, natuurfoto’s.’ Hierop is meer over de das te vinden zoals historische informatie. Bezoek zijn mooie website: www.distelvinkjes.nl. DWGrBr heeft een eigen website: www.dassenwerkgroepbrabant.nl. Hierop is het wel en wee van de das in onze provincie te zien. Tevens geeft zij een nieuwsbrief uit. Deze is digitaal en wordt via e-mail toegezonden. U kunt u aanmelden via nieuwsbrief@dassenwerkgroepbrabant.nl.

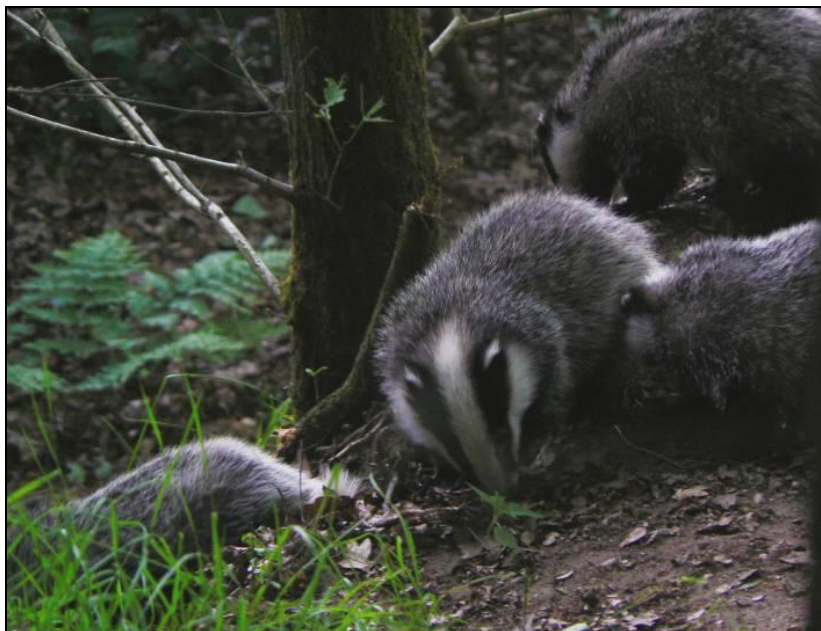

Foto: Dassenwerkgroep Brabant. Familie ‘das’ op een dassenburcht.

17. Weg **De Heikant/Guldenberg in de gemeente Haaren**. Vanaf 2004 tot en met 2017 werden er **22 dassen doodgereden** waarvan **zeven dit jaar**. Hiermee is de weg, de weg met de meeste dassenslachtoffers van Nederland. Over het aanleggen van faunavoorzieningen is al jarenlang ‘overleg’ met de gemeente Haaren. Naast

dassenbelang speelt voor ons **verkeersveiligheid** een grote rol. Ook dit jaar is er weer uitvoerig ‘gecommuniceerd’ tussen onze dassenwerkgroep, D&B en de gemeente Haaren. De gemeente plaatste op de weg De Heikant/Guldenberg gevaarborden met daarop een gestileerde das met de tekst ‘wij steken zomaar over’, daarnaast werd een snelheidsbord gezet in westelijke richting dat oplicht (rode smiley) als er harder dan 60 km wordt gereden. Op nogal wat kunststofpalen werden blauwe reflectors geplaatst. Enkele borden werden helaas gestolen ‘collectors items’, er werden weer nieuwe geplaatst. André en ik hebben samen met Ralph van den Boom, verkeerskundige van de afdeling Ruimte en Samenleving van de gemeente Haaren enkele burchten bezocht die langs de weg De Heikant/Guldenberg liggen. Ralph heeft nogmaals uitgelegd waarom de gemeente tot de genomen maatregelen is gekomen. Wij hebben aangegeven waarom wij denken dat deze voor de das niets zullen opleveren. Daarnaast hebben we weer aangegeven dat verkeersveiligheid voor ons zéér belangrijk is. Na plaatsing van de voorzieningen werden weer twee dassen doodgereden. Het bord dat ‘oplicht’ telt de verkeersbewegingen en snelheden zowel in oostelijke als westelijke richting: de gemeente wil hiermee meten óf het signaalbord überhaupt zin heeft. De weg vormt onderdeel van de gemeentelijke herindeling van de gemeente Haaren, en zal mogelijk in 2022 toegevoegd worden aan de gemeente Heusden. Dit verleidde één van mijn dassenvrijwilligers tot de uitspraak “dassen gered door gemeentelijke herindeling.”

Foto's: André Janssen. Links Bert en Ralph van den Boom (gemeente Haaren).

18. Door Peter werd een foto van het verkeersbord met dassen en het bijbehorende verhaal doorgestuurd naar Jan Brabers (NM). Jan gaat dit bespreken met de **gemeente Loon op Zand**. Op de **Bergstraat** vallen relatief veel dassenslachtoffers.
19. **‘Polenhotel’ in Tilburg-Noord**: Er werd contact opgenomen met de stadsecologen van de Gemeente Tilburg over ‘tijdelijke woningen’ voor arbeidsmigranten in Tilburg-Noord, redelijk dicht bij een dassenburcht. Het project was een particulier initiatief. Vanuit ecologie/natuurwetgeving werd aangegeven dat het plangebied vlakbij een dassenburcht lag en het gebied zelf primair foerageergebied was. Dit was nog niet bij de initiatiefnemer bekend en in het plan had men hier dan ook niet specifiek op geanticipeerd. De initiatiefnemer werd door de gemeente gevraagd aan te geven hoe men hiermee om wilde gaan vanuit de wet Natuurbescherming. De initiatiefnemer heeft daarna twee ecologische bureaus ingehuurd om een en ander te onderzoeken. Onze inventarisaties en die van de adviesbureaus waren dat er dassen woonden en in de omgeving van de locatie foerageerden. In het najaar bleek dat het geplande ‘Polenhotel’ van de baan was. De

initiatiefnemer trok zijn plan in omdat de kans dat de Tilburgse politiek de uitvoering zou blokkeren te groot was.

Foto: Wil van Opzeeland. Dassennagels afgedrukt op een krabboom.

20. Onder de **Midden-Brabantweg (N261)** loopt een drietal onderdoorgangen. Bij alle drie waren hele duidelijke wissels te zien. Bij de onderdoorgang ter hoogte van hm. paal 9.3 was aan het prikkeldraad duidelijk dassenhaar zichtbaar. Deze onderdoorgang ligt ongeveer aan de overkant van burcht '50 Bert v Opz. 8 (Klokkenlaan)'.
21. Op verzoek van Brouwers Groenaannemers werd advies gegeven met betrekking tot dassenburchten ten zuiden van **De Efteling** en waar belangrijke foerageergebieden of vaste foerageerroutes lagen. Er werden gegevens verstuurd van de tot nu toe bij ons bekende dassenburchten. Het gebiedje ten zuiden van het Efteling hotel en ten oosten van het hek van De Efteling werd door Frans van Gils bezocht, hier zaten toen geen dassen. In het gehele door Brouwers Groenaannemers aangegeven gebied kan worden gesteld dat er overal dassenwerk (dassenleefgebied) te vinden is.

Foto: André Janssen. Bezoek dassenburchten De Efteling samen met Bas Dielen van Brouwers Groenaanemers.

22. Ten behoeve van het **filmproject van Cees van Kempen** over dassen werden enkele burchten bezocht voor beeldondersteunende filmopnamen. De deelnemers waren Inge Reijnen van Dongen en Fred Prak van NM, Cees van Kempen (www.iwp-wildlife.com), André en ik. Cees heeft van NM de opdracht gehad de ‘Marker Wadden’ in beeld te brengen, het nieuwe natuurproject in het Markermeer.

Foto: André Janssen, v.l.n.r. Inge Reijnen van Dongen, Cees van Kempen, Fred Prak en Bert.

23. Van Rob Velden van **atletiekvereniging Prins Hendrik** “ook dit jaar organiseren wij weer de PH-trail. Ik heb hiervoor zojuist toestemming gevraagd aan NM, de route gaat door het bosperceel over het aanwezige pad en gaat niet over de burcht (route ligt op circa 50 meter van de burcht).” Mijn antwoord “als de route, zoals je schrijft, dezelfde is

- als vorig jaar heb ik geen problemen voor wat betreft de dassenburchten.” NM heeft de aanvraag over het hele traject beoordeeld.
24. Van Peter Twisk “Beste Bert, ... Elly van Doorn (Waterschap Aa en Maas). Ze schrok inderdaad dat ik meldde een dassenburcht gevonden te hebben in de dijk aan de noordzijde van het afwateringskanaal (**Drongelens kanaal**). De burcht heeft 2 pijpen, verder vond ik mestputjes” Ik heb daarna contact gehad met Gerard de Boer en Joris van Herk (Waterschap Aa en Maas) “Hoi Gerard, zie vorige mail van Peter. De locatie lijkt op de plek te liggen waar we twee jaar geleden een burcht onklaar hebben gemaakt. Het zijn twee pijpen, dit duidt op nog geen dassenburcht, s.v.p. indien nodig weer maatregelen nemen.” Gerard is ter plekke gaan kijken. Op basis van het Plan van Aanpak Dassenbestrijding zoals dit enkele jaren geleden met onze dassenwerkgroep werd opgesteld nam hij maatregelen.
25. Van Jelle: burcht ‘**17 Reinier Meesters (Zandley)**’ “Camera opgehaald welke er twee weken gehangen heeft (zuidzijde burcht). Zeer veel video opnames van drie dassen die gelijktijdig door de camera geregistreerd zijn. Begin maart braken er voor de camera flinke gevechten uit, waarna telkens nog maar twee dieren zijn geregistreerd. Mogelijk dat een jong van vorig jaar is verjaagd omwille van de nieuwe gezinsuitbreiding? De beer (?) lijkt vanaf begin maart in de vroege morgen ook geregeld bovengronds te slapen (powernap). Mooi om te zien dat het dier rustig indommelt. Er is deze keer veel graafwerk verricht. Voorts zéér veel ratten en muizen op de camera, het miegelt er ter plekke van, een deel van de dieren lijkt ook in de burcht te huizen. Een paar keer vastgelegd dat een das zich wezenloos schrok van een rat die ogenschijnlijk in de dassenpijp zat bij thuiskomst. Het was net als het verhaal van ‘*de muis en de olifant*’.”

Foto: Jelle van Aalst, honderden dassenprenten in de drooggevalle Zandley.

26. Tijdens schoonmaakwerkzaamheden in de Baardwijkse Overlaat werd door Jan van Groos, wethouder in Waalwijk de dassenburcht **'71 Henk van Gelder 1 (Baardwijkse Overlaat)'** in de spoordijk aangetroffen.
27. Door Cees van Kempen werden zes dassen tegelijk gefilmd op burcht '17 Reinier Meesters (Zandley)'. Door het Waterschap werden op korte afstand werkzaamheden verricht aan een **nieuw sluisje**, dit heeft **veel verstoring** opgeleverd (slaan damwanden, storten stortsteen, beton storten enz.). De dassen zijn verstoord geraakt en waren veel minder actief.

Foto: Wil van Opzeeland. Dassenpoot.

28. **Bezoek landgoed Hondsdonk** van fam. Prisse: André, Rolf, Theo en ik bezochten landgoed Hondsdonk in Chaam. Eén van de bewoners leidde ons rond, waar we een mogelijke dassenburcht hebben bezocht. Het landgoed en omliggende natuur is 1000 ha. groot en is ideaal voor de das met name door zijn kleinschaligheid, daarnaast is de weg die het landgoed doorkruist ingerasterd. Men wil graag dassen terug op het landgoed. Het is een van de locaties waarbij herintroductie van de das zeker goed zal gaan, nadeel is dat de dichtstbijzijnde dassenburchten op grote afstand liggen. De omliggende oude burchten werden in 2015 door Jelle bezocht, geen van de burchten werden toen belopen.
29. Naar aanleiding van een melding van de familie Van Bokhoven werd hun weiland aan de Honderdbunderweg in Vlijmen bezocht omdat dit zou worden omgeploegd. Middenin lag een uitgegraven pijp. Het was een vossenpijp, deze was niet belopen. Een en ander werd teruggekoppeld aan de zoon van de familie Van Bokhoven die het boerenbedrijf leidt. Aan de zuidzijde van het bouwland werd door André een dassenburcht aangetroffen. De burcht **'78 André Janssen 4 (De Ritskampen)'** van Waterschap Aa en Maas ligt op de overgang van het bouwland en het bosgebiedje ten zuiden ervan. De dassenpijpen liggen in het bos dat grenst aan het Drongelens kanaal.
30. Franz Bergman heeft enige tijd geleden een bosgebied (7 ha.) gekocht op De Guldenberg in Helvoirt en is dit aan het ontwikkelen. Tegelijkertijd kreeg hij hiermee de bewoonde dassenburcht **'28 Leonie van de Wal (Guldenberg)'** in bezit. Ik heb met hem, André en Bas Vermolen de burcht bezocht. De bedoeling is dat langs De Heikant/Guldenberg er

over behoorlijke grote afstand dassenraster wordt geplaatst. Ook de zuidzijde waar de dassen richting de Brabantse beek De Zandley foerageren wordt afgezet, maar zo dat de dassen er onderdoor kunnen. Firma Weijtmans uit Udenhout werd door Franz gevraagd om **boswerkzaamheden** uit te voeren in het bosperceel. Er werd advies gegeven om binnen een afstand van 25 meter vanaf de burcht geen werkzaamheden te verrichten.

31. **‘46 André Janssen 1 (Vughtse Gement)’**: naar aanleiding van een foto van een das die overdag werd genomen terwijl deze een graanveld in ging werd de burcht met Joke van Asveldt - Zeilemaker bezocht. Tegenover haar huis ging de das het graanveld in. Toen zij onlangs op de dassenburcht was zag ze twee jonge vosjes op de dassenburcht. De burcht werd toen bewoond door das. De vossen waren verhuisd en woonden op ong. 50 mtr. ten westen van de burcht in de slootkant, hier werden enkele pijpen aangetroffen. Joke houdt de dassenburcht mee in de gaten. We hebben het ook over andere zaken gehad zoals over het boek dat begin juli uitkwam: *‘Natte natuur, droge voeten Hoe water van last tot lust werd in de Vughtse Gement, Moerputten, Vlijmens Ven en Bossche Broek’*, waarvan ik **medeauteur** was, daarnaast Linie 1629, haar winkeltje aan huis en het vlees dat hier wordt verkocht van de eigen veestapel.

Foto: Joost van Opzeeland met Roosmarijn van den Bosch, mijn kleindochter, met haar dassenschilderij tijdens de activiteit ‘Ontdek hét Samen’ van Heemkundekring Onsenoort.

32. Door Heleen Verduijn, die al veel jaren kampeert op camping Weideblik in Biezenmortel, werd een das gezien nabij burcht **‘48 Theo Putters 3 (Hengstven)’** ‘s-morgens om 8.00 uur. De das kon tot op één meter worden benaderd en blaasde naar Heleen, een onlogische situatie. De leden van onze werkgroep werden op de hoogte gebracht, zij hielden de situatie in de gaten en troffen geen bijzonderheden aan.
33. Van Jelle “Ik ben samen met **Frans Dieden** het veld in geweest om enkele door hem gevonden dassenlocaties te bezoeken, veelal omgeving Groenstraat/Biezenmortelsestraat. Het ging hierbij om losse pijpenclusters vlak nabij bosranden op schitterende en rustige locaties. Eén locatie betrof een cluster van meerdere pijpen langs een steilrand aan de achterzijde van transportbedrijf BAM Vermeer aan de Biezenmortelsestraat. Volgens Frans zou deze afgelopen najaar nog door dassen zijn belopen, totdat begroeiing werd gekapt. Frans struint geregeld ook hele stukken in de omgeving af op zoek naar dassenactiviteit.” **Frans is lid** geworden van onze dassenwerkgroep.
34. Vivian heeft overleg gehad met de **gemeente Loon op Zand** over beschermde flora en fauna. Zij heeft de locaties van burchten rondom de bebouwde kom van Loon op Zand toegestuurd zodat de gemeente hier rekening mee kan houden.
35. Vivian zakte tijdens haar dasseninventarisatie per ongeluk **door het dak van een dassenburcht**. Toen zij door het gat keek, zag ze twee jonge dassen die zich verward uitschudden en langzaam dieper de burcht inkropen. Ze waren al oud genoeg om zich zelfstandig te kunnen verplaatsen.
36. In het begin van het jaar werd burcht **‘50 Bert v Opz. 8 (Klokkenlaan)’** goed belopen. Peter heeft hier een tijdje zijn camera opgehangen, waarop regelmatig groepen jongeren te zien waren die over de dassenburcht liepen en de burcht verstoorden, de burcht raakte onbewoond. Mogelijk kwamen de kinderen van de nabij gelegen kampeerboerderij waarmee vorig jaar de afspraak werd gemaakt de burcht te mijden. In het najaar meldde Peter “vandaag zijn alle vier de pijpen belopen en bij alle vier zijn duidelijk verse graafsporen te zien. Maar tijdens mijn bezoek aan de burcht speelt in het bos een groep kinderen van een basisschool. De leerkracht sprak ik aan en die zei dat het bos een speelbos is waar ze ook ‘s-nachts spelletjes mogen spelen.” De verstoring werd in handen gegeven van de politie. Van de dassenburcht werd daarna een soort van Halloween scene gemaakt. Het dieptepunt waren de skeletten en de grafsteen die letterlijk op de burcht waren gezet. Ook deze melding werd doorgezet naar de politie. Uiteindelijk lukte het om met de eigenaar van het bos zijn dassenburcht te bezoeken. Hij was niet gelukkig met de situatie, ook hij was benaderd door de politie, daarnaast is hij wettelijk verantwoordelijk voor de dassen en de dassenburcht. De eigenaar beraadt zich nu ‘wat te doen’.
37. Burcht **‘26 Jan van Dongen (Tussenbaan)’**. Peter “in het tweede gedeelte van het bos zijn de dassen nog onverminderd actief. Er zijn verse graafsporen en er ligt vers gras bij de pijpen. In het eerste gedeelte van het bos waar ooit de burcht begon zijn ondertussen de koeien verdwenen. Ook het prikkeldraad om het weiland is verdwenen. Een stuk van het weiland is vlak gemaakt en is nu een strook zwart zand. Maar ook in het bos zijn veel werkzaamheden geweest. Waarschijnlijk is er met een grote ‘bulldozer’ behoorlijk in het bos gewerkt en daarbij is veel grond geëgaliseerd. Hierdoor zijn zeker een aantal dassenpijpen verdwenen/dicht geduwd en andere behoorlijk beschadigd. Ik vermoed dat de meeste dassen zijn verhuisd naar het tweede bosgedeelte.” Peter heeft met een van de eigenaren van het bos contact gehad, later filmde hij er vier volwassen dassen en drie jongen.

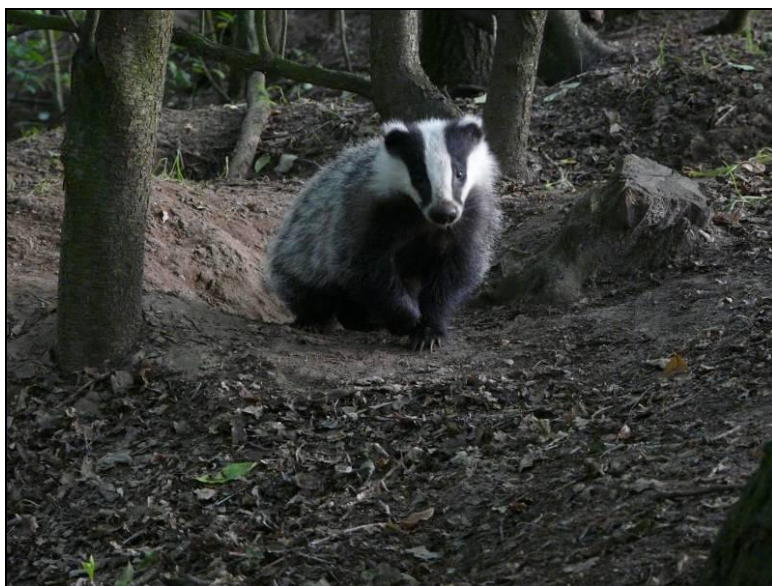

Foto: Dassenwerkgroep Brabant.

38. Van Lex Querelle (NM) werd een melding gekregen over een nieuwe dassenburcht. Peter nam contact op met Dick Dankers van het **Biologisch Melkveebedrijf Maasland** in Dongen. Hij heeft samen met hem twee locaties bezocht. Op de eerste locatie waren twee pijpen, waarschijnlijk gemaakt door een das, maar al een tijdje verlaten. De tweede locatie was met zekerheid een dassenburcht. Er waren acht pijpen, maar de burcht was volgens de jager die ook even was komen kijken, belopen door een vos met vijf welpen. Hij vertelde vervolgens dat er vorig jaar wel dassen in de burcht huisden. De locatie is opgenomen als potentiële dassenburcht ‘** **Peter Kuijpers 4 (De Wildert)**’. De locatie ligt op grondgebied van Staatsbosbeheer (SBB).

Foto: Winifred van den Bosch. Pepijn van den Bosch, mijn kleinzoon, in het Museon in Den Haag.

39. Peter bezocht regelmatig een nieuwe burcht op Huis ter Heide. Deze werd gemeld door Jan Verhagen (NM). De burcht ligt aan de rand van het bos, tegen een weiland aan. Zij heeft vier pijpen, waarvan een in het weiland, er werden dassen gefilmd. De burcht is als potentiële dassenburcht opgenomen onder de naam ‘* **Jan Verhagen 11 (HtH)**’. In het najaar was er geen activiteit zichtbaar.

40. Peter is op advies van Jan Verhagen (NM) langs geweest bij de beheerder van **De Spinder (vuilnisbelt van Attero)** in Tilburg. “Ik heb gevraagd of het mogelijk zou zijn om onderzoek te doen naar dassenburchten op hun terrein. Dit was geen probleem en ben op bezoek geweest op De Spinder. We zijn vooral in het gedeelte geweest dat grenst aan het gebied van Huis ter Heide waar Jan mogelijk een burcht vermoedde. We hebben wel veel wissels gezien komend vanaf het gebied van Huis ter Heide, maar we hebben geen burcht ontdekt. Toch sluit ik het niet uit, want De Spinder is wel heel erg uitgebreid.”
41. Peter werd door Henk Hoppenbrouwers uit Berkel-Enschot benaderd. Er zou weer activiteit zijn van dassen in de buurt van de voormalige vangren van dassen op **Koningsoord** (verplaatsing van dassen in 2015 van Koningoord naar Oisterwijk) in Berkel-Enschot. Peter “Ik ben gaan kijken en heb twee belopen pijpen gevonden. Het zijn zeker dassenpijpen, want ik heb er ook dassenharen gevonden. Ook de vorm van de pijp en het sleepspoor wezen daarop. De dag daarop heb ik contact opgenomen met D&B en de situatie uitgelegd. Ik heb de camera opgehangen bij de belopen pijp. Op filmbeelden geen dassen gezien maar wel konijnen met jongen.”
42. Mail van een **mountainbiker** “Beste lezer, ik heb deze avond een aanrijding gehad met een das op het mountainbike parkoers in de Loonse en Drunense duinen. Zowel de das als ik hebben het er zonder schade vanaf gebracht. De das was zo snel als deze verscheen ook weer verdwenen. Ik heb in de omgeving nog gekeken óf ik de das kon vinden maar dat bleek niet zo te zijn.” Dit was de derde keer dat ik een melding kreeg van een das die werd aangereden op de **mountainbikeroute** (MTB-route). De eerste das heeft het helaas niet overleefd. Het dier werd opgezet, kreeg een tweede leven en staat nu te ‘pronken’ in het café De Rustende Jager. Daarna werd dit jaar een zwaar gewonde das aangetroffen naast de MTB-route vlakbij café De Roestelberg in Loon op Zand, deze kon niet worden gered.
43. Burcht ‘**33 Geert Boink (Mortel Udenhout)**’ werd onklaar gemaakt en van de lijst van dassenburchten afgevoerd.
44. Op de locatie van de verplaatste burcht ‘33 Geert Boink (Mortel Udenhout)’ werd door de gemeente Tilburg **archeologisch onderzoek** verricht. Hierbij kwam de dassenburcht heel mooi in beeld. Door Frans Dieden werden foto’s en een filmpje gemaakt.

Foto's: Frans Dieden, van de oude burcht (zie ook het navolgende punt 51).

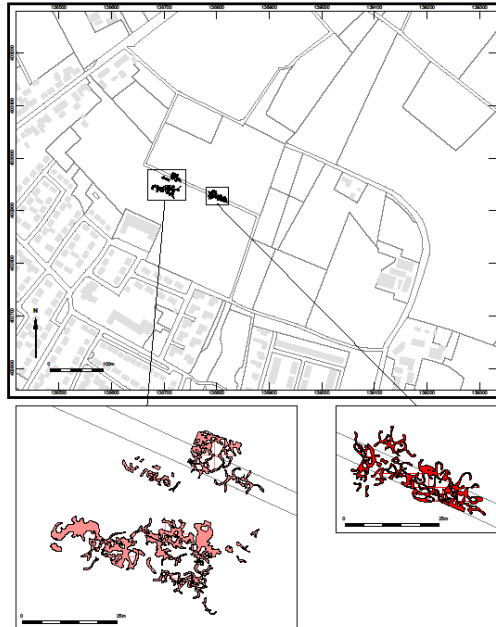
45. Bij opgravingen bij het nieuwbouwplan **Den Bogerd in Udenhout** zijn resten gevonden van een grafveld uit de **Romeinse tijd**. In ondiepe kuilen werden 21 crematiegraven

aangetroffen. De menselijke resten bestonden uit kleine stukjes verbrand bot die destijds uit de gedoofde brandstapel waren verzameld. In enkele graven werden ook aardewerken potten gevonden. De verbrande botjes, die vaak niet groter zijn dan enkele vierkante centimeters, worden in een laboratorium nader onderzocht op geslacht, leeftijd en aanwijzingen voor eventuele ziekten van de overledene. De graven dateren vermoedelijk uit de eerste en tweede eeuw na Christus. Bij eerdere opgravingen werden sporen gevonden van diverse boerderijen uit de **Midden-Bronstijd** (1500 - 1100 voor Christus). De opgravingen waren ter voorbereiding op het bouwrijp maken van een nieuw deel van het plan. Ze zijn gedaan door onderzoeksbureau Archol BV uit Leiden. De meeste graven waren oorspronkelijk afgedekt met een lage heuvel. Daaromheen was een ronde of vierkante greppel gegraven. Een enkele keer werd in plaats van een greppel het graf afgebakend met een vierkant van ingegraven houten palen. De heuvels zijn in de loop der jaren verdwenen. Er zijn gangenstelsels **teruggevonden** van **dassenburchten die honderden, misschien wel duizend jaar** geleden in en om de heuvels moeten zijn gegraven. In het centrale graf van één van de met palen omgeven heuvels kwam een grafkuil tevoorschijn waarin naast een kluit crematieresten maar liefst negen (bijna) complete aardewerken schalen, kommen, bekers en kruiken waren begraven. In de laatste week van het onderzoek bleek dat de begraven mensen in de directe nabijheid van het grafveld hebben gewoond. Toen werden paalsporen gevonden van een inheems-Romeinse boerderij en een 3,5 meter diepe waterput. Den Bogerd is een nieuwbouwwijk waar de komende jaren ongeveer 380 woningen worden gebouwd. Meer informatie op www.den-bogerd.nl.

46. Naar aanleiding van de genoemde oude dassenburchten heb ik contact opgenomen met Marleen van Zon, senior archeoloog van Archol in Leiden. Ik kreeg van haar een graphic van de oudere en de recente afgegraven dassenburchten. De **oudere burchten** (roze op de navolgende kaart), waren opgevuld met bruingrijze grond en vager begrensd. In **rood** werd **‘onze verplaatste dassenburcht’** ingetekend. Overigens werd door ons op de oude burchtlocaties een aantal jaren geleden al wat dassenwerk aangetroffen. Andere diergangen zoals van mollen óf konijnen zijn vaak veel kleiner en omdat Archol eerder al de recente burcht had opgegraven had zij goed vergelijkingsmateriaal.

Foto's: Marleen van Zon (Archol), met links de nieuwe en rechts de oude burcht.

Graphic: Marleen van Zon: Archol Leiden, met linksonder (roze) de oude en rechtsonder (rood) de nieuwe burcht.

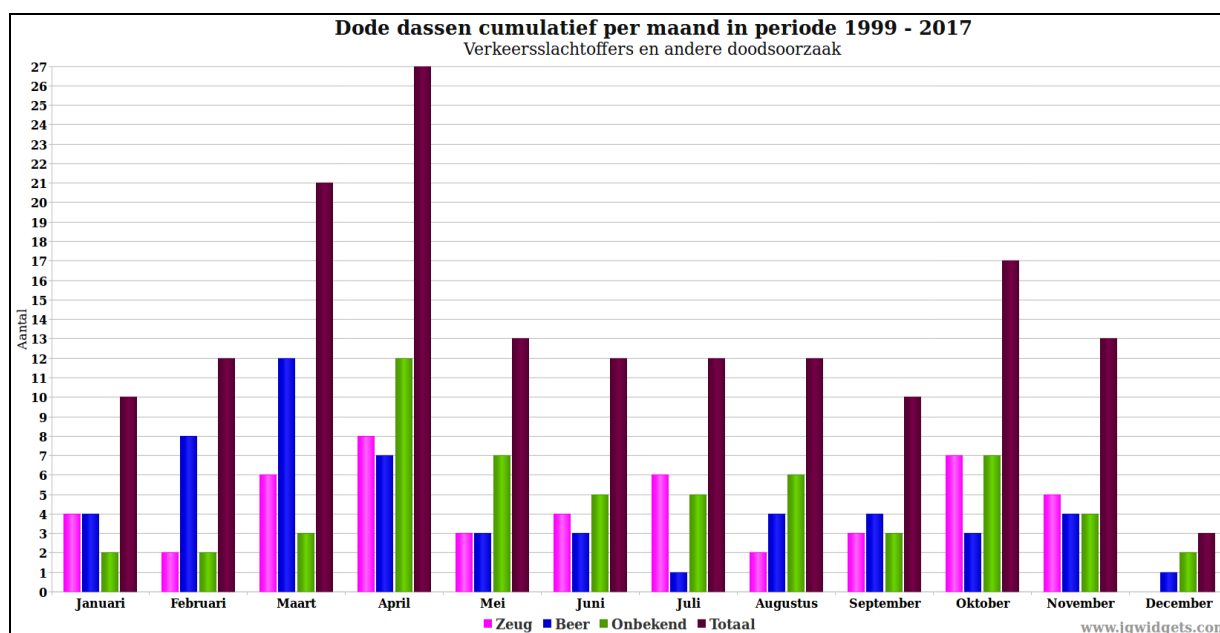
47. Door Frans Dieden werd een nieuwe **dassenburcht in Den Bogerd (Udenhout)** gevonden. De burcht lag in het verlengde van de voormalige houtwal op korte afstand van waar de verwijderde dassenburcht lag. De dassen hadden drie dassenpijpen gegraven onder een zeecontainer die als paardenverblijf dienst deed en in een wei stond. Het raster om de oude burcht stond er nog, ook hier werd aan de buitenzijde graafwerk gevonden, de dassen wilden er weer in. Door Frans werd eerder een das gefilmd in de uitzetren die ‘onwennig’ reageerde op een plankje van het voederblik. Het leek erop dat dit een das van buitenaf was en dit niet kende. Ik vermoed dat de dassen uit de uitzetren terug naar ‘huis’ zijn gegaan en dat andere dassen deze hebben overgenomen. Over de ongewenste situaties werd direct contact opgenomen met D&B. Zij namen contact op met de gemeente en Prince Projecten die het plan Den Bogerd ontwikkelt. Na overleg met D&B werd een en ander in gang gezet: de ruigtestrook werd gemaaid tussen de kop van de vangren en de zeecontainer. De **zeecontainer** werd **weggehaald**. Later in het najaar werden door Frans weer bewoonde dassenpijpen gevonden, nu ten oosten van de vangkooi. Op zijn filmbeelden waren twee stevige dassen te zien, mogelijk de dassen die in 2016 gevangen werden en nu weer naar ‘huis’ wilden. Ook nu werden, na toestemming van de provincie, door D&B en Frans weer maatregelen genomen om de **dassen te frustreren**. Er werd geploegd, gemaaid, gefreesd en de pijpen werden weer half dichtgezet en geurstoffen in de pijpen verwerkt. Ook de vangkooi werd ontdaan van begroeiing en de openingen die **vandalen** hierin hadden geknipt werden dichtgemaakt. Aan het eind van het jaar zijn de dassen nog aan het rondscharrelen, juist buiten het gebied van de woonwijk werden weer nieuwe dassenpijpen aangetroffen, ook nu werden weer maatregelen getroffen. Het blijven weerbarstige dieren.

Foto: Frans Dieden, dassenburcht onder zeecontainer.

48. Door Theo werd de dassenactiviteit beoordeeld in de **Meerdijk** nabij burcht '53 Denis Smith 1 (Meerdijk)', dit naar aanleiding van een verzoek van Joost van Balkom (vz. N&M Vereniging gem. Heusden) en Hans Liefing van de gemeente Heusden i.v.m. **maaiwerkzaamheden** aan de onderzijde van de buitenkant van de dijk. Op basis van de bevindingen van Theo werd 'geen bezwaar' gegeven.
49. Peter "Ik ben op stap geweest met de **fa. Weijtmans** uit Udenhout i.v.m. toekomstige boswerkzaamheden in het **Noorderbos**. We zijn bij de burcht geweest en ik heb aangegeven wat de afstand is die bij werkzaamheden moet worden aangehouden vanaf de burcht"
50. Peter "Vandaag bericht ontvangen van Cor Arends over de **uitzetren in Oisterwijk**. Na een lange tijd wordt de ren weer bewoond. Er staat een das op de film die de ren in- en uitloopt. Cor meldt dat hij weer camera's bij de verschillende pijpen zal hangen om de activiteiten van de dassen te monitoren. Hij meldt ook verstoring: geregeld lopen er onaangeliende honden een hele tijd rond in de uitzetren, waarop actie werd ondernomen. Vandaag weer filmpjes gekregen van Cor Arends van de dassenuitzetren in Oisterwijk. Gelukkig is de das er weer terug, maar er is nog steeds overlast van loslopende honden in de uitzetren. Nadat een Bijzonder Opsporingsambtenaar (BOA) een gesprek heeft gehad met de betrokkene leek het beter te gaan, maar onlangs liepen er zelfs drie honden los in de uitzetren. Ook nu gaat de BOA zich er weer voor inzetten om de situatie, nu hopelijk definitief, op te lossen."
51. Provincie Noord-Brabant: op verzoek van de provincie werd voor het project Gebiedsontwikkeling Oostelijke-Langstraat (**GOL**) de **ligging van dassenburchten** verstrekt. Het betreft de dassenburchten in de Baardwijkse Overlaat en de Moerputten. GOL houdt onder andere in de ombouw van de snelweg A59 met nieuwe aansluitingen in de Baardwijkse Overlaat en Vlijmen-Oost.

52. Er was een bijeenkomst op het provinciehuis. Mijn inbreng was **cultuurhistorie** en de **das in de Baardwijkse Overlaat** van de dassenburcht in de dijk van de Halve Zolenlijn. De bijeenkomst ging over de vraag óf in het kader van GOL de aanleg van een eigentijdse spoorbrug mogelijk zou kunnen zijn. Hierbij waren nogal wat partners uitgenodigd. In het plan dat door Gedeputeerde Staten (GS) ter inzage is gelegd, wordt een deel van de spoordijk teruggebracht met een eigentijdse brug. Het deel van de dijk waarin de dassenburcht ligt blijft een stuk dijk en wordt ter plaatse aan de noordzijde in verband met een snelfietsroute verbreed. Bij de uitvoering hiervan zullen wij als dassenwerkgroep worden betrokken. Bij het gesprek was Erik van Merriënboer, gedeputeerde, aanwezig. Na de bijeenkomst sprak hij mij aan en ging het over dassen, ook schakelde hij over naar de bever nabij zijn woning in Eindhoven. Ik deelde Erik mee dat een lid van DWGrBr (Evert Houniet) naast de das hier de bever volgt.
53. Op verzoek van de inventariseerders van **De Westloonse Wissel** werden dassensporen beoordeeld. Bovenop de natuurbrug lag een aantal mestputten.
54. Theo heeft van alle dode dassen in de Loonse en Drunense duinen over de periode 1999 t/m 2017 een **grafiek** gemaakt **per maand**. Deze werd breed gedeeld, er kwamen veel reacties op zoals mogelijke redenen waarom er een seizoensinvloed is. Er is goed te zien in welke maanden er migratie plaatsvindt en de kans op dassensterfte het grootst is.

Grafiek: Theo Putters, cumulatief overzicht dode dassen per maand van 1999 tot en met 2017.

55. Peter “Ik heb contact opgenomen met Esther van Beek in verband met een mogelijke nieuwe dassenburcht in de buurt van het Hazennest. Ik heb acht pijpen geteld en veel van deze pijpen zijn belopen. Zeker bij vijf pijpen zie je verse graafsporen, ook zijn er verschillende neusputjes in de buurt. Het stukje bos ligt heel landelijk, tussen weilanden en maïsvelden in het buitengebied van Tilburg vlakbij het fietspad richting Berkel-Enschot. Ik heb met Esther en haar partner de burcht ‘**70 Esther van Beek 1 (Hazennest)**’ bezocht en daarbij uitleg gegeven over de burcht en de dassen. Op de camera die ik opgehangen had, zijn maximaal 3 dassen in één shot te zien.”

56. **Brabant Bevrijdt:** in september 1944 vonden tijdens de Tweede Wereldoorlog luchtlandingen plaats in het kader van Operation Market Garden. Een aantal vlieg- en zweefvliegtuigen haalden de luchtlandinggebieden niet en landden te vroeg in onze omgeving. Zo kwam een drietal gliders (zweefvliegtuigen) terecht in De Moer, op De Margriet en nabij café De Rustende Jager. In totaal 47 geallieerde militairen uit Engeland en Amerika werden door de ondergrondse samengebracht en vonden van 17 september tot 16 oktober 1944 in het voormalige klooster in Elshout onderdak. Omdat het hier te gevaarlijk werd, de omgeving was nog niet bevrijd en het wemelde er van terugtrekkende Duitsers, vluchtten zij naar de Drunense duinen en kregen onderdak in de nu verdwenen boerderij op **De Pessert**. Overdag verstopte het gemêleerde gezelschap zich ten oosten van de boerderij achter een wal en groeven er onderkomens en een latrine. Na zich er vier dagen verstopt te hebben (periode 16 tot 20 oktober 1944) konden zij zich aansluiten bij geallieerde troepen die op De Kampina bij Boxtel waren ondergedoken. Eén van hen Lt. (luitenant) Roland Millar (Glider Pilot Regiment), die Engelse glider-piloot was, schreef een dagboek en maakte een situatietekening van de boerderij, beschreef de omgeving en maakte een plattegrond van het onderkomen achter de wal. André en ik en Toon Groot en Pim van Gelder die zich intensief bezighouden met de historie van de militairen, brachten een bezoek aan de locatie, ook omdat er met hen filmopnamen werden gemaakt voor de **serie Brabant Bevrijdt**. De doelstelling van de serie is óf op locaties in Noord-Brabant er nog iets zichtbaar is uit die tijd met het verhaal ‘erachter’. Met behulp van de tekening van Roland, oude kaarten en het landschap lezend vonden we de plek terug waar de geallieerden zich verstopten. Op de locatie ligt sinds 2015 de bewoonde dassenburcht ‘14a Bert Tolboom 1 (Pessert)’. Omdat in het dagboek werd beschreven dat spullen werden begraven, zoals een gasmasker en ander klein materiaal, werd extra gelet óf op de uitgegraven stortbergen door de dassen er restanten naar boven waren gekomen. We hebben tot nu toe nog niets gevonden, zullen de dassen ons nog eens gaan verrassen? In 2018 komen nazaten van één van de Amerikaanse soldaten (Sgt. Russel Vaught; 101st Airborne Division) een aantal locaties bezoeken waaronder de plek in de duinen.

Foto: André Janssen. V.l.n.r. Bert, Toon Groot en Pim van Gelder op de onderduiklocatie.

57. Samen met Cees van der Meijden (1934) uit Drunen werd zijn ‘**dassenpaojke**’ bezocht. Cees is geboren op Giersbergen en zijn ‘opoe’ die in De Rustende Jager in Biezenmortel woonde noemde het pad dat tussen haar huis en Giersbergen lag het ‘dassenpaojke’. Het

is bekend dat voor de Tweede Wereldoorlog dicht bij het pad een dassenburcht lag. In 2005 kwam op deze locatie de das weer terug en nu ligt er de sterke dassenburcht '10a Cor van Berkel (nabij uitzetren)'. Het dassenpaadje ligt ten westen van de Rustende Jager en heeft in de loop van de jaren veel aftakkingen gekregen.

Foto: André Janssen: Cees van der Meijden, bij zijn 'dassenpaojke', het is druk met de dassen.

58. Het **centrale stuifzandgebied** ten noorden van Landgoed Bosch en Duin werd van zuid naar noord beoordeeld. Op vijf plaatsen werden dassensporen van een rustig kuierende das over een grote afstand aangetroffen in west-oostelijke richting en dat in een gebied met geen dekking. Het betrof steeds een solitaire das. In een aantal gevallen werd het dassenspoor begeleidt door een reeënspoor.

Foto's: André Janssen, dassen- en reeënsporten in het centrale stuifzandgebied.

59. Op verzoek van NM was er een gesprek over het **streefbeeld** voor de Ecologische Verbindingszone (EVZ) in de **Baardwijkse Overlaat** in Waalwijk/Drunen en de EVZ evenwijdig aan de **Voordijk** in Vlijmen. Naast de das kwamen onder andere ook de bever en visotter aan de orde.
60. De stuurgroep van Nationaal Park (NP) Loonse en Drunense Duinen wil graag dat de das zijn leefgebied verder gaat uitbreiden richting Oisterwijkse bossen, Boswachterij Dorst en de Moerputten. Zij heeft via IVN Brabant de eerstejaars leerlingen van het **d'Oultremontcollege** in Drunen en het **Jeroen Bosch College** in 's-Hertogenbosch gevraagd een opdracht in het kader van het **Junior Advies Bureau (Technasium)** op te pakken en het project 'De das en zijn leefwereld' uit te werken. De duingidsen die voor het NP 'dassenwerk' doen, hebben aan alle deelnemers een dassenexcursie gegeven. Er draaien acht klassen mee, in groepjes van vier leerlingen. De presentaties in de voorronden zijn in maart 2018 voorzien. De genomineerden hieruit presenteren zichzelf daarna aan een jury die de eindwinnaar kiest.

3. Mutaties dassenburchten

Alle nieuwe burchten kregen een uniek NM nr. zodat de gegevens in de databank van NM verwerkt kunnen worden. Daarnaast worden ze in excel-bestanden en in de applicatie TopoGPS bijgehouden. Een burcht wordt in het veld ingemeten en vastgelegd. Zij krijgt de naam van de vinder en wordt automatisch geregistreerd met diverse coördinaten. Wij gebruiken de rijksdriehoek meting (RD). Zie onderstaand voorbeeld:

Graphic: Bert van Opzeeland.

1. In 2017 zijn er **tien nieuwe dassenburchten** opgenomen op de dassenkaart: ‘69a Teo van Rijswijk 1 (Le Blaireau)’ in Loon op Zand, ‘70 Esther van Beek 1 (Hazennest)’ in Tilburg, ‘71 Henk van Gelder 1 (Baardwijkse Overlaat)’ in Waalwijk, ‘72 Hannes Brummer 1 (Deuteren)’ en ‘73 André Janssen 3 (Moerputten)’ in ’s-Hertogenbosch, ‘74 Jelle van Aalst 4 (Munteltje Tiend)’ in Tilburg, ‘75 Jan Verhagen 9 (De Suikerberg)’ , ‘76 Jan Verhagen 7 (Kraanvensche Heide)’ en ‘77 Jan Verhagen 10 (Westloon)’ in Loon op Zand en ‘78 André Janssen 4 (De Ritskampen)’ in Heusden.
2. **Gesplitste dassenfamilies:** er heeft zich één dassenfamilie gesplitst, zij zijn nu twee zelfstandige dassenfamilies en bewonen de burchten ‘22 Friso Derikx (380 kV-net)’ en ‘22a Hans van Berkel 1 (Huis ter Heide)’ in Loon op Zand.
3. Er kwamen **twee nieuwe bijburchten** bij: ‘69b Vivian Maas 2 (Le Blaireau)’ en ‘69c Jacques de Leeuw 1 (Le Blaireau)’ in Loon op Zand, zie bij punt 1 de hoofdburcht ‘69a’.
4. **Natuurlijke verhuizing:** geen.
5. **Twee burchten raakten onbewoond:** burcht ‘38 Rob de Vrind 1 (Vughtsche Heide)’ en ‘64 Bas Vermolen 2 (Guldenberg)’.

6. **Verstoorde burcht, deze raakte weer bewoond:** De burcht '50 Bert v Opz. 8 (Klokkenlaan)' in de gemeente Loon op Zand werd evenals in 2016 regelmatig verstoord. In het voorjaar werd de burcht belopen. Gedurende het tweede deel van het jaar werd de burcht tot in oktober verstoord. De ingangen werden met stokken bewerkt, betreden door wandelaars met honden die in de burcht snuffelden. Dit zijn hoogstwaarschijnlijk de redenen dat de burcht onbewoond raakte. De burcht kreeg extra aandacht, werd vaak door onze dassenwerkgroep bezocht en met een camera bijgehouden. Via de politie werd de eigenaar achterhaald en met hem contact opgenomen. De eigenaar van het bos is conform de wet verantwoordelijk voor zijn burcht en dassen. In november keerden de dassen weer terug en richtten de burcht weer in. De filmbeelden werden gedeeld met de eigenaar, die zich gaat beraden wat hij met zijn bos gaat doen.
7. Dassenburchten die over een langere periode niet bewoond werden, zijn **van de dassenkaart gehaald**.
8. Eind 2017 zijn er **15 potentiële dassenburchten**, waarvan **negen met twee sterren**. Het aantal *-en geeft de potentie aan om uit te groeien tot een 'volwassen' dassenburcht. We kennen de potentie van één, twee en drie *-en.

4. Dode dassen

Voor specificatie per das zie: Bijlage 2 specificatie dode dassen 2017.

Overzicht dassenslachtoffers 1999 tot en met 2017:

Aantallen dassen	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	1999 tm 2017
slachtoffers	2	1			3	2	5	6	7	6	4	9	9	13	12	17	22	15	29	162
waarvan: beer	1	1			1	1	2	1	5	2	3	2	4	5	3	7	6	2	8	54
zeug	1				1		2	4	1	1		2	3	6	4	5	6	7	9	52
onbekend					1	1	1	1	1	3	1	5	2	2	5	5	10	6	12	56
slachtoffers waarvan gemeente:																				
Heusden	1						2	1	1	0	1	1	2	1	1	3	6	1	5	26
Loon op Zand										2			3	1	2	7	3	3	3	24
Haaren	1				3	1	1		2	1		6	2	6	6	4	6	9	13	61
Vught														1	1	0	3		2	7
Waalwijk																1	2		1	5
Tilburg		1				1	2	5	4	3	3	2	2	3	2	2	2	2	5	39

Er werd een ongekend hoog aantal dode dassen gemeld. Het aantal bedroeg **29 stuks** wv. 26 verkeerslachtoffers, één door een trein geraakt (nr. 13), één mogelijk geraakt door een paard (nr. 20) en één overreden door een mountainbike (nr. 28). Het hoogst gemeten aantal dode dassen tot nu toe was 22 in het jaar 2015.

De weg **De Heikant/Guldenberg** is de **meest beruchte doodrijlocatie** in ons aandachtsgebied. Er zijn dit jaar maatregelen genomen, maar er wordt **niet** verwacht dat deze **afdoende** zullen zijn. Zie voor meer informatie punt 17 hoofdstuk 2 Dassenwerk.

Overzicht dode dassen:

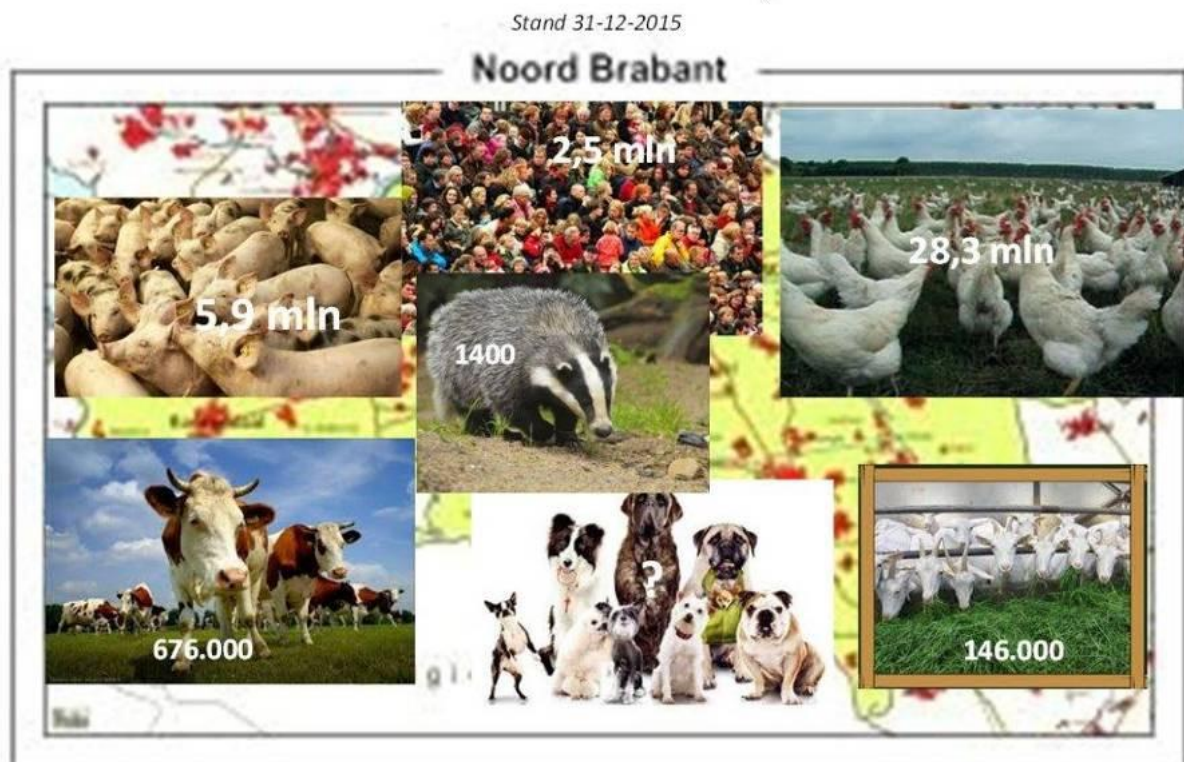
- 29-1: Dode das: 142.575-406.238. Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Geslacht nb.
- 14-2: Dode das: 141.826-402.226. Verkeerslachtoffer, **N65** in Udenhout, gemeente Tilburg. Beer.
- 21-2: Dode das: 133,311-401,960. Verkeerslachtoffer, **Stokhasseltlaan** in de gemeente Tilburg. Zeug, niet zingend.
- 28-2: Dode das: 140.829-404.728. Verkeerslachtoffer, **Biezenmortelsestraat** in Biezenmortel, gemeente Haaren. De das werd aangeboden aan DWHC (Dutch Wildlife and Health Centre). Jonge zeug
- 3-3: Dode das: 141.917-405.775. Verkeerslachtoffer, **De Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. Beer.
- 4-3: Dode das: 142.573-406.235. Verkeerslachtoffer, **De Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. Geslacht nb.
- 10-3: Dode das: 146.267-410.567. Verkeerslachtoffer, **Deutersestraat**, gemeente Vught. Beer.
- 13-3: Dode das: 144.326-408.515. Verkeerslachtoffer, **Deutersestraat**, Cromvoirt, gemeente Vught. Beer.
- 14-3: Dode das: 141.060-407.972. Verkeerslachtoffer, **Margrietweg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Jonge zeug, niet zingend.
- 18-3: Dode das: 134.199-402.485. Verkeerslachtoffer, **Udenhoutseweg** (zuidzijde) in gemeente Tilburg. Jonge zeug, niet zingend.

11. 27-3: Dode das: 143.377-407.145. Verkeerslachtoffer, **Nieuwkuijkseweg** met kruising Hoenderstraat in Helvoirt, gemeente Haaren. Beer.
12. 4-4: Dode das: 132.071-404.108. Verkeerslachtoffer, **Bergstraat** in de gemeente Loon op Zand. Geslacht nb.
13. 11-4: Dode das: 142.592-404.186. Slachtoffer trein, langs **spoorlijn** tussen Tilburg en Vught, ter hoogte van het Brokkenbroek in Helvoirt, gemeente Haaren. Geslacht nb.
14. 5-4: Dode das: 135.107-402.468. Verkeerslachtoffer, **Houtsestraat** in Udenhout, gemeente Tilburg. Geslacht nb.
15. 13-4: Dode das: 143.184-406.507. Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Zogend vrouwtje, jongen konden niet worden gered.
16. 25-4: Dode das: 126.662-409.225. Verkeerslachtoffer, **Eendennestweg** in Sprang-Capelle, gemeente Waalwijk. Zeug.
17. 25-4: Zwaar gewonde das: 142.930-406.446. Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Niet kunnen redden, overleed bij Vughtse Poort Dierenartsen in Vught. Zeug.
18. 21-5: Dode das: 143.804-403.950. Verkeerslachtoffer, **N65** nabij HM paaltje 10,2 Re in de gemeente Haaren. Geslacht nb.
19. 24-5: Dode das: 141.519-409.716. Verkeerslachtoffer, **Nieuwkuijkseweg** in Vlijmen gemeente Heusden. Geslacht nb.
20. 3-6: Dode das: 142.884-409.711. Verkeerslachtoffer, tegenover **Vendreef 2** in Vlijmen, gemeente Heusden. Geslacht nb.
21. 4-6: Dode das: 137.649-405.511. Slachtoffer: mogelijk door trap van een paard. Nabij **Oude Bosschebaan** in Udenhout gem. Tilburg. Geslacht nb.
22. 10-7: Dode das: 141.490-408.008 Verkeerslachtoffer, **Margrietweg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Geslacht nb.
23. 13-7: Dode das: 138.424-407.925 Verkeerslachtoffer, **Duinweg** in Drunen, gemeente Heusden. Zeug.
24. 13-9: Dode das: 140.782-410.752. Verkeerslachtoffer, **Vaartweg** in Vlijmen, gemeente Heusden. Zeug.
25. 2-10: Dode das: 141.920-405.776. Verkeerslachtoffer, **Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. Beer.
26. 11-10: Dode das: 142.572-406.235. Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Beer.
27. 18-11: Zwaar gewonde das: 140.781-410.751. Verkeerslachtoffer, **Vaartweg** in Vlijmen, gemeente Heusden. Niet kunnen redden, overleed bij dierenartsenpraktijk 's-Hertogenbosch locatie West. Geslacht nb.
28. 23-11: Zwaar gewonde das, uit zijn lijden verlost: 134.108-407.526. Slachtoffer overreden door een mountainbike op **MTB-route**, nabij café De Roestelberg, Kaatsheuvel, gemeente Loon op Zand. Beer.
29. 1-12: Dode das: 128.309-402.987. Verkeerslachtoffer, **Heibloemstraat** in De Moer, gemeente Loon op Zand. Geslacht nb.

5. Pers, rondleidingen, publicaties en educatie

1. Het jaarverslag 2016 werd op veel **websites** opgenomen.
2. Er verscheen een aantal **publicaties** over de das in de regionale pers.
3. De afspraken met NM zijn, als er een dassenwandeling wordt gegeven deze naar **zichtburcht '7 fam. Mulders (uitzetren)'** in het Hengstven gaat. Hier staat nog steeds dassenraster omheen, het is een sterke burcht en er is volop dassenactiviteit in de omgeving te zien.
4. Er werd bij diverse **wandelingen** uitleg gegeven over de das. Tijdens dassenwandelingen wordt nogal eens de vraag gesteld: worden het er niet teveel? Ik laat dan de volgende sheet zien, met daarbij de opmerking: oordeelt u zelf ...

Het worden er wel veel, niet waar?!

Sheet: Ton Popelier, lid DWGrBr.

5. Project '**Das in de klas**': mijn kleindochter Roosmarijn wilde graag dat ik over de das kwam vertellen. Zij zat in groep 3 van de Lambertusschool in Haarsteeg, één van de scholen van Scala (basisscholen in de gemeente Heusden). Ik heb samen met haar een gastles over de das verzorgd voor 32 kinderen. Hiervoor werd een PP-presentatie gemaakt met filmpjes en er werd een opgezette das gebruikt. Door André werden een geprepareerde schedel en enkele dassenpoten meegebracht en Roosmarijn reikte enkele kleurplaten uit en liet haar dassenknuffel rond gaan in de klas. De PP-presentatie werd ter beschikking gesteld aan Scala, zodat deze gebruikt kan worden in alle klassen.

Foto's: André Janssen, Lambertusschool Haarsteeg.

6. Er werd een rondleiding gegeven aan vrijwilligers, bestuursleden en partners van **Heemtuin De Meulenwerf** uit Heusden. Aan bod kwamen de projecten HoWaBo (Hoogwateraanpak 's-Hertogenbosch) en Natura 2000 (Vlijmens Ven, De Moerputten, Bossche Broek), samen Blues in the Marshes. Naast cultuurhistorie kwam ook de das aan de orde. Het aantal deelnemers was 21.

Foto: André Janssen, Heemtuin De Meulenwerf.

7. Samen met Lianne Schröder en Sander Verwoerd van NM, Michel Pijs, Rolf en André werd een aantal **dassenburchten bezocht**. Lianne en Sander wilden enkele burchten bezoeken in hun beheerseenheid.

Foto: André Janssen: v.l.n.r. Rolf, Lianne, Sander en Bert.

8. Ik heb een **interview** gegeven aan Rianneke Mees, redacteur van het **Brabants Dagblad** (BD). Het onderwerp betrof locaties waar veel dassen worden doodgereden omgeving ‘s-Hertogenbosch. Ik heb haar ook in contact gebracht met Ton Popelier (DWGrBr). Het artikel verscheen in het BD editie Den Bosch.
9. Ik heb een **‘Richtlijn aangereden dassen’** gemaakt over het ophalen van dode óf gewonde dassen. Dit werd verspreid binnen onze dassenwerkgroep, Jan Verhagen (NM) en gedeeld met een aantal leden van SAMF t.w. Henk van Hout, Joop van der Linden en Tom Gerris en DWGrBr.
10. Het project **Zeven Eeuwen Heusden** wordt gevierd in 2018. Aan de totstandkoming van een aantal hoogte- en dieptepunten in Heusden heb ik mee mogen werken. Mijn input betrof nogal wat historische feiten, ook de das heeft er een plek in veroverd.
11. De PP-presentatie **‘Das in de klas’** werd aangeleverd aan Annemarie van Diepenbeek (DWGrBr), ook NM kreeg deze voor educatiedoeleinden.
12. De nieuwe burcht **‘69a Teo van Rijswijk 1 (Le Blaireau)’** werd samen met medewerkers van Stichting Jacques de Leeuw bezocht. De burcht ligt in een dicht hoogopgaand bramenstruweel en is moeilijk te beoordelen. Op basis van onze bevindingen zijn de dassen er al enkele jaren actief. Teo van Rijswijk van de stichting ontdekte de burcht, deze ligt er sterk bij. Er werden wissels en neusputjes aangetroffen. We telden acht belopen pijpen, vanwege de ruige omgeving is geen goed zicht te krijgen óf we alle ingangen in beeld hebben gehad. Op mijn verzoek heeft Marc Moonen de gemeente Loon op Zand op de hoogte gebracht van de nieuwe burcht. De reactie van de gemeente was “Op dit moment zijn er geen plannen met het gemeentelijk bosje. Enige tijd geleden is er sprake geweest om het bosje te gaan gebruiken om te trimmen, het

initiatief ‘trimbosje’. Dit plan is van de baan en initiatiefnemers hebben zich teruggetrokken.”

Foto: André Janssen, Bert met medewerkers van Stichting Jacques de Leeuw op de nieuwe dassenburcht die door Teo werd gevonden (in het midden).

13. Er werd een bezoek gebracht aan een aantal dassenburchten met André en Robin van Dijk. Robin is lid van het bestuur van **Natuur- en Milieugroep Vught**, daarnaast is hij coördinator van de werkgroep die de bever en visotter volgt in Noord-Brabant. Hij houdt ons op de hoogte van dassenactiviteiten in de gemeente Vught. André en ik hebben ons aangesloten bij de werkgroep ‘**visotter**’ van Robin. De visotter kwam tot in de jaren-50 van de vorige eeuw in onze omgeving redelijk veel voor. In 1940 werd één visotter gevangen en gedood in de Haarsteegse polder. In 1941 werd één visotter gevangen en gedood in de Haarsteegse polder. In 1942 werden twee visotters gevangen en gedood in de Haarsteegse polder en twee visotters doodgeschoten in het Vlijmens Ven. In 1954 werd één visotter dood gevonden in een fuik in de Hedikhuizense Maas. In 1955 werden drie visotters bij elkaar gezien bij de eendenkooi te Haarsteeg en er werden visotters gezien in de Moerputten. De visotter werd bejaagd vanwege de vermeende aantasting van de visstand, het prachtige dier stierf daarna uit.

Foto: André Janssen: v.l.n.r. Bert, Jeroen Thijssen en Robin van Dijk

14. Mattijs Janssen, de zoon van André heeft een Fullservicebureau voor marketing en communicatie. Hij maakt jaarlijks met hulp van André en Bert Schuurman de overzichtskaarten van dassenburchten en slachtoffers in het vertrouwelijke dassenjaarverslag. Daarnaast heeft Mattijs voor **onze dassenwerkgroep** een prachtig **logo** gemaakt. Voor meer informatie over het bureau zie: www.janssen.nl.
15. **‘Das in de klas’**: groep 2 van de Theresiaschool in Waalwijk van Kobus de kleinzoon van André. André heeft samen met zijn zoon Mattijs de PP-presentatie ‘Das in de klas’ verrijkt met enkele filmpjes, het aantal leerlingen was 22. Kobus hielp mee met de presentatie en reikte dassenkleurplaten en een sporenzoekkaart uit. We hadden een opgezette das geleend van Addy Pulles.

Foto's: links André Janssen, rechts Simone van Gool, Theresiaschool Waalwijk.

16. Cees van Kempen filmde in de uitzetren in Udenhout. Hij maakte hiervan een **clip** met in de aftiteling ervan ons dassenlogo. Zie het hele mooie filmpje van Cees op: <http://www.bd.nl/tilburg/video-pasgeboren-dasjes-laten-zich-voor-het-eerst-zien-in-udenhoutse-nieuwbouwwijk~ad8e8faa/>
17. Door Roel Diepstraten werden filmbeelden gemaakt voor **VARA Vroege Vogels**. NM heeft samen met mij hiervoor toestemming gegeven. Roel filmde zeven dassen, maar van de beelden kon echter geen ‘totaal verhaal’ worden gemaakt zodat het niet kon worden gebruikt voor een clip.
18. Er werd door **SBS6** gefilmd in opdracht van NM voor de serie **Boswachter gezocht** voor Texel. Voor de Loonse en Drunense duinen werd onder andere gekozen voor de das, de ‘ambassadeur’ van het NP.
19. Er werd een rondleiding gegeven aan het bestuur van **Natuurgroep Gestel**. De wandeling ging over het project Blues in the Marshes, waarbij ook de das aan de orde kwam. Het aantal deelnemers was zeven.

20. Ik heb een rondleiding gegeven voor **Stichting Meesterkind**: <https://meesterkind.nl/>. De deelnemers dienden zich in te schrijven en steunden daarmee financieel de stichting. Na afloop was er koffie en thee in de nieuwe theetuin de Pimpernel langs de Heidijk in Vlijmen. Aan bod kwamen onder andere het project Blues in the Marshes en de das. Het aantal deelnemers was 19.

Foto: Gidy van Opzeeland, Stichting Meesterkind.

21. Er werd een rondleiding gegeven aan een aantal personen die betrokken zijn bij **GOL**. De doelstelling was een bezoek aan de Moerputtenbrug omdat in de Baardwijkse Overlaat een eigentijdse brug (snelfietsroute) wordt gerealiseerd over het oude spoorwegtracé. De deelnemers waren een afvaardiging van Federatie Behoudt de Langstraatspoorbruggen, IPV Delft, Heemkundekring Onsenoort, gemeente Heusden en Provincie Noord-Brabant. Ook kwam de das aan de orde die zowel in de spoordijk in de Baardwijkse Overlaat als nabij de Moerputtenbrug burchten heeft. Het aantal deelnemers was acht.

Foto: André Janssen. V.l.n.r. Bert, Kees van Tuijl (gem. Heusden), Joyce Scheidemans en Frederick Pienaar (Provincie Noord-Brabant) en Cris Spierings (IPV Delft). Enkele deelnemers haakten in verband met andere verplichtingen halverwege af.

22. Ik heb meegedaan met een standje en een cultuurhistorische rondleiding gegeven tijdens het **Vlinderfeest** in het **Vlijmens Ven** georganiseerd door NM. Ook de das kwam regelmatig aan de orde. Het aantal deelnemers aan de wandeling was 12, het standje met historische foto's, oude kaarten en informatie over de das werd redelijk druk bezocht.

Foto: Winifred van den Bosch, Vlinderfeest in het Natura 2000-gebied het Vlijmens Ven.

23. Project '**Das in de klas**': groep 1/2 van de basisschool KC De Ontdekking in 's-Hertogenbosch van Jara, mijn kleindochter. Door André werden een geprepareerde schedel en enkele dassenpoten meegebracht. Jara hielp mee met de presentatie, had haar mascotte 'Docus de das' meegenomen en reikte dassenkleurplaten en een sporenzoekkaart uit. Het aantal leerlingen was 27.

Foto: Laura van Opzeeland Smits: dochter Jara met haar 'das', KC De Ontdekking in 's-Hertogenbosch.

24. Naar aanleiding van een uitzending op **NPO 2 Nieuwsuur** over de das heb ik contact opgenomen met **Prof. Dr. Hens Runhaar** (buitengewoon hoogleraar WUR en UU) die in de uitzending was. Ik heb hem bedankt voor zijn genuanceerde kijk op de das. Hierna hebben we een uitvoerige mailwisseling gehad. Zo stuurde ik hem onder andere onze jaarverslagen en graphics van de das in relatie tot andere dieren in Nederland en Noord-Brabant. LTO-Noord kwam ook in de uitzending. Dassenbeschermers hebben veel last van ongenueanceerde berichten vooral door LTO-Noord die als een olievlek werken. Ook legde ik hem de beleidswijziging uit van de provincie Noord-Brabant en de gevolgen daarvan. De provincie wil overkomen als dassenminnend, zij heeft tot en met 2015 de behandelkosten voor haar rekening genomen. Echter m.i.v. 2016 werden deze als ondernemersrisico beschouwd. Opvallend (of eigenlijk niet?) was dat vrijwel direct de acceptatie van dassen door boeren onder druk kwam te staan. Als dassenwerkgroep hebben wij, allen vrijwilligers, hier heel veel last van. Helaas!
25. Uit handen van Dagelijks Bestuurslid Peter Ketelaars van Waterschap Aa en Maas heb ik tijdens de vergadering van de Regionale Commissie Hertogswetering de ‘**Groen-Blauwe handdruk**’ gekregen. Peter “Bert helpt ons enorm om het succes van de das niet een probleem te laten worden voor de waterveiligheid. Zijn enthousiasme, deskundigheid en daadwerkelijke hulp stelt hij altijd belangeloos beschikbaar en daar zijn wij als waterschap heel blij mee. Dit is een heel mooi voorbeeld van samenwerking tussen inwoners en overheid, in dit geval met Waterschap Aa en Maas. Het bestuur van het waterschap heeft participatie hoog in het vaandel staan en daarom staan we hier op een feestelijke manier bij stil.” Er werd mij gevraagd een toespraak te houden: hier ben ik ingegaan hoe we handelen als dassen in een waterkerkerende dijk zitten. In 2012 werd samen met het waterschap een ‘Plan van Aanpak (PvA)’ gemaakt. De strekking is “hoe te handelen als dassen gaan graven in een dijk en er zich in vestigen.” Sindsdien wordt dit PvA ook succesvol uitgevoerd. Daarnaast kreeg ik ruim de tijd om andere projecten die ik heb gedaan en nog doe voor het waterschap toe te lichten. Voor meer informatie zie: <https://www.aaenmaas.nl/nieuws/2017/06/bert-van-opzeeland-ontvangt-waardering-waterschap.html>.

Foto: Monika van Straaten, uitreiking Groen-Blauwe handdruk door Peter Ketelaars.

26. Er werd een rondleiding gegeven aan het bestuur, gidsen en coördinatoren van de werkgroepen van **IVN Vogel- en Natuurwacht 's-Hertogenbosch e.o.**. De wandeling ging over het project Blues in the Marshes, waarbij ook de das aan de orde kwam. Eén van de werkgroepen van het IVN houdt voor Ton Popelier (DWGrBr) en onze werkgroep een aantal burchten bij. Het aantal deelnemers was 13.

Foto: André Janssen, IVN Vogel- en Natuurwacht 's-Hertogenbosch e.o..

27. Project **'Das in de klas'**: Mijn kleinzoon Pepijn (8 jaar) verzorgde een dassenlezing. Hij zit in groep 4/5 van het Athena Onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen. Het is één van de scholen van Scala in Heusden. Pepijn heeft de lezing over de das verzorgd voor 21 kinderen, zij waren erg geïnteresseerd. André en ik hebben hem hierbij ondersteund onder andere bij de vele vragen die de kinderen stelden. De PP-presentatie 'Das in de klas' die eerder voor lagere groepen werd gebruikt, werd verder uitgebreid. Ook werd de opgezette 'scaladas' weer gebruikt. Door André werden schedels van vos, das en kaaiman, geprepareerde dassenhuid van een dassenkop, staart, vel en dassenpoten tentoongesteld. Pepijn reikte enkele kleurplaten van de das en een sporenzoekkaart uit en liet zijn dassenknuffel rond gaan. De PP-presentatie werd ter beschikking gesteld voor het Athena onderwijs. In 2018 wordt een dassenwandeling met bezoek aan zichtburcht '7 fam. Mulders (uitzetren)' verzorgd.

Foto's: André Janssen, Athena onderwijs in Drunen.

28. Er werd een **rondleiding** gegeven aan vrijwilligers van **De Zonnebloem** uit Sint-Michielsgestel. Aan bod kwamen de projecten HoWaBo en Blues in the Marshes. Naast cultuurhistorie kwam ook de das in de spoordijk en in de omgeving van Sint-Michielsgestel aan de orde. Het aantal deelnemers was 35.

Foto: André Janssen, De Zonnebloem.

29. Op verzoek van Natuurgroep Gestel deed Peter op 28 oktober weer mee aan hun activiteit in het kader van de **Nacht van de Nacht** “... net als vorig jaar heb ik op uitnodiging van de Natuurgroep Gestel weer meegedaan met hun activiteit in het kader van de Nacht van de Nacht. Zij hebben een publieke avondwandeling georganiseerd door het bos in de omgeving van Landgoed Haanwijk. Deze avondwandeling ging langs vijf verschillende posten: vleermuizen, insecten, iemand die een verhaal voorlas, sterrenkundigen met een telescoop en een bezoek aan de dassenuitzetren. Ik stond bij de dassenuitzetren en vertelde over de geschiedenis van deze uitzetren en over de levenswijze van de das als nachtdier. Net als vorig jaar was er veel belangstelling van jong en oud, ruim 70 deelnemers die in groepjes van ongeveer 15 personen verdeeld waren. Het was heel leuk om te vertellen tegen zo'n geïnteresseerde groep. Tijdens deze avond blijkt weer dat heel veel mensen heel weinig weten van de das en zijn levenswijze. Alleen daarom al zeer nuttig.”
30. IVN-Natuurkamp: Peter heeft in de grote zaal van Morgenrood in Oisterwijk voor het jaarlijkse **Nationale Zomerkamp** van het IVN een dassenlezing gegeven voor kinderen en volwassenen. Daarna werd, met toestemming van BL een bezoek gebracht aan de uitzetren in Oisterwijk. In de uitzetren werd uitleg gegeven over dassen en dassensporen. Dit was een succes, de kinderen en de leiding hebben ervan genoten. Het persoonlijk bedankje van de organisatie van het IVN-Natuurkamp werd ook doorgestuurd naar Theo Quekel van BL. Ook van de voorzitter van IVN-Oisterwijk kwam een bedankje.
31. Peter was met Theo en zijn echtgenote, aanwezig bij de **dassenlezing** van Ton Popelier in de Voorhof in **Oisterwijk**. Peter “Het was een erg interessante lezing. Voor de pauze werd vooral de das als zoogdier behandeld. En in het tweede gedeelte, na de pauze, ging het vooral over de geschiedenis van de das in Noord-Brabant. Het publiek, toch zeker zo'n 35 personen, waren zeer tevreden over de lezing. Goed gedaan van Ton.”

32. Peter organiseerde voor de Natuurgroep Gestel een **jeugdmiddag** voor haar **Jeugd-Natuurgroep**, met ouders/grootouders. De locatie was Haanwijk in Sint-Michielsgestel en had als thema: Kom je mee speuren naar de das? Het aantal deelnemers was 20 waaronder ouders en begeleiders.

Foto's: Natuurgroep Gestel: rechts Peter als natuurgids.

33. Project '**Das in de Klas**': presentatie op de Theresiaschool in Waalwijk voor groep zeven, de klas van Catootje, kleindochter van André. André en ik hebben samen de presentatie verzorgd. Het aantal leerlingen was 25, er kwamen heel veel vragen. De PP-presentatie werd verder verrijkt, hieraan werd toegevoegd de verspreiding van dassen in Nederland, Europa en Azië. Daarnaast werd ingezoomd op de dassen in Noord-Brabant en de verwachting hoe het dier zich de komende jaren zal gaan verspreiden in onze provincie en in ons aandachtsgebied. De dag erop namen de leerlingen deel aan het project 'Dassenwerk' van het NP Loonse en Drunense duinen.

Foto: Amanda Zebregts, Theresiaschool Waalwijk, links Bert en rechts André.

6. Toekomstige ontwikkelingen en wensen

Er wordt verwacht dat de das zich nog verder zal verspreiden. Ten westen van de N261 zullen enkele families zich vestigen. In het noorden en oosten van de Duinen zal een verdichting plaats gaan vinden. Ook in de omgeving van Berkel-Enschot, Cromvoirt, Kaatsheuvel, Vught en Helvoirt zal de das burchten gaan bouwen.

Het gebied ten westen van landgoed Huis ter Heide is niet zo geschikt voor de das. Er moet echter niet uitgesloten worden dat deze hier en daar opduikt, op zijn weg naar West-Brabant. Er kwamen meldingen binnen van dassen ten zuidwesten van Tilburg en in de omgeving van Waspik en Dongen. De EVZ tussen Landgoed Huis ter Heide en boswachterij Dorst, de ‘Wildertse Arm’ kan hierbij een heel belangrijke schakel vormen.

Om de dassen en andere dieren een ‘handje te helpen’ is het wenselijk op wegen waar vaak dassen oversteken, faunaraster en -tunnels aan te leggen. Daarbij speelt naast **dassenbelang** ook **verkeersveiligheid** een **zéér** belangrijke rol. De wegen met de hoogste prioriteit zijn in vet weergegeven:

- Haaren: Margrietweg, **De Heikant/Guldenberg** en Oude Bosschebaan
- Loon op Zand: Kasteellaan en **Bergstraat**
- Tilburg: Loonse Molenstraat en
- de weg tussen Tilburg en 's-Hertogenbosch (N65).

Bert van Opzeeland
06-15000141
vanopzeeland@hotmail.com
www.dassenwerkgroepbrabant.nl
december 2017

De volgende pagina's bevatten enkele bijlagen.

Bijlage 1: kengetallen

Dassengegevens periode: van vóór 1999 tot en met 2017																				
omschrijving	vóór 1999	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal burchten (excl. bijburchten)	1	3	5	6	8	9	14	17	19	22	23	29	33	36	40	43	51	59	67	73
Aantal bewoonde burchten (excl. bijburchten); aantal dassenfamilies	1	2	4	4	4	5	10	12	15	17	16	21	26	28	33	35	45	52	57	67
Aantal dassen (geschat)	2	12	14	16	20	23	32	38	48	54	51	67	83	90	106	112	144	166	182	215
Aantal uitgezette dassen	0	12	0	3	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Aantal (verkeer)slachtoffers	2	2	1	0	0	3	2	5	6	7	6	4	9	9	13	12	17	22	15	29

Bijlage 2: specificatie dode dassen 2017

Er werd een ongekend hoog aantal dode dassen gemeld. Het aantal was **29 stuks**, wv. 26 verkeerslachtoffers, één door een trein geraakt (nr. 13), één mogelijk geraakt door een paard (nr. 21) en één overreden door een mountainbike (nr. 28). Het hoogst gemeten aantal dode dassen tot nu toe was 22 in het jaar 2015:

1. 29-1: 142.575-406.238. Dode das: Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam via Bas Vermolen van Stefan van Balkom. Bas is ter plaatse geweest, de das was helaas al weg. Er zijn geen nadere gegevens bekend. Het dier lag op korte afstand van burcht '28 Leonie v.d. Wal (Guldenberg)' van de familie Bergman. Hoogstwaarschijnlijk komt de das van deze burcht.
2. 14-2: Dode das: 141.826-402.226 Verkeerslachtoffer, **N65** in Udenhout, gemeente Tilburg. De melding kwam via Luc Roosen (NM), het was een beer.
3. 21-2: Dode das: 133,311-401,960 Verkeerslachtoffer, **Stokhasseltlaan** in de gemeente Tilburg. De melding kwam van Jan Verhagen (NM), het was een zeug, zij was niet zogend. De das is teruggegaan in de natuur.
4. 28-2: Dode das: 140.829-404.728. Verkeerslachtoffer, **Biezenmortelsestraat** in Biezenmortel, gemeente Haaren. De melding kwam via Will Diepstraten en Bart van Beerendonk. De das werd aangeboden aan DWHC (Dutch Wildlife and Health Centre) dat nauw verbonden is aan de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Het was een jonge zeug met een perfect gebit, een heel mooi exemplaar. Mijn kleinzoon Pepijn van 8 jaar noteerde de volgende gegevens "zij had een hoofdwond en er kwam bloed uit haar neus, zij was niet zogend. Het gewicht bedroeg 9 kg, de lengte vanaf de neus tot aan de staartwortel bedroeg 82 cm, het staartje was 20 cm." Bart vond de das midden op de weg en legde deze in de berm waar Will het dier later aantrof. De dichtstbijzijnde bekende bewoonde dassenburcht is '51 Ad Smits 1 (Hoornmanken Tiend)' op ongeveer 700 meter. Bevindingen DWHC (samenvatting) "De ingestuurde das was een vrouwelijke volwassen das met normale bespiering en vetreserves. Het dier had bloedingen in de onderhuid van de linker hals, in de luchtpijp en in de ruimte tussen de longen (het mediastinum). Deze laesies passen bij een hoog energetisch trauma (letsel). De betekenis van de geringe perivasculaire cuffing (ophoping/verzameling witte bloedcellen in de hersenen) in de hersenen is onduidelijk."

Foto: Winifred van den Bosch: v.l.n.r. Pepijn en Roosmarijn van den Bosch, Bert, en Annemijn van den Bosch.

5. 3-3: Dode das: 141.917-405.775. Verkeerslachtoffer, **De Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam via Will Diepstraten en Ronald van Beurden, ook via de politie kwam de melding binnen, dit werd gemeld door Rolf en Michel Pijs via onze groepsapp L&Dr duinen. Bas Vermolen die aan Guldenberg woont, heeft op mijn verzoek de das opgehaald en beoordeeld, hij heeft helaas de afgelopen jaren nogal wat dode dassen op de weg De Heikant/Guldenberg opgehaald en beoordeeld. Sinds 2004 zijn tot en met 2017 er op het wegtracé maar liefst (excl. vijf ongeboren dassen begin 2016 en jonge dassen dit jaar: zie nr. 15) 22 dode dassen gemeld. Er is hierover al sinds een aantal jaren overleg met de gemeente Haaren. De das is opgehaald bij Bas door André en werd teruggegeven aan de natuur. Bas “Het is een beer, de schedel is verbrijzeld, het is een mooi beest (mooie vacht). Het gewicht is 13,2 kg.”
6. 4-3: Dode das: 142.573-406.235. Verkeerslachtoffer, **De Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. O.b.v. foto's met een bijbehorend verhaal op de groepsapp. van DWGrBr werd de locatie bepaald tegenover de ingang van Conferentieoord De Guldenberg.
7. 10-3: Dode das: 146.267-410.567. **Deutersestraat**, gemeente Vught, De das is opgehaald door SAMF (Tom Gerris) en als biomassa afgevoerd, beer, ong. 1 jaar, 12 kg., mager.
8. 13-3: Dode das: 144.326-408.515. **Deutersestraat**, Cromvoirt, gemeente Vught. De das is opgehaald door SAMF (Tom Gerris) en als biomassa afgevoerd, beer, ong. 3 jaar, 11 kg., mager.
9. 14-3: Dode das: 141.060-407.972. Verkeerslachtoffer, **Margrietweg** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam van de zoon van Will Diepstraten. Ik heb de das gemeld bij de politie op nr. 0900-8844 met het verzoek om diegene die de das zou ophalen contact met mij te laten opnemen voor de details. Joop van der Linden (coördinator van SAMF) haalde de das op en gaf mij de volgende gegevens door: het was een jonge zeug, niet zingend. Joop en Tom Gerris halen dode en gewonde dieren namens SAMF op in het oostelijke deel van ons gebied.
10. 18-3: Dode das: 134.199-402.485. Verkeerslachtoffer, **Udenhoutseweg** (zuidzijde) in gemeente Tilburg. De melding kwam van Jan Verhagen (NM). Ik heb de das gemeld bij de politie op nr. 0900-8844. Men was niet op de hoogte van hoe te handelen/procedure. Ik heb hen begeleid in het proces. Ik heb het verzoek om diegene die de das zou ophalen contact met mij te laten opnemen voor details. Henk van Hout van WBE De Moer belde mij en heeft de das opgehaald. Henk haalt dode dieren op in het westelijke deel van ons gebied. Jan Verhagen en ik zijn ook ter plekke geweest en hebben samen met Henk de das beoordeeld: het was een jonge zeug, niet zingend, klein beest, beschadigingen aan de poot en de kop. De das is naar de destructor gegaan.
11. 27-3: Dode das: 143.377-407.145. Verkeerslachtoffer, **Nieuwkuijkseweg** met kruising Hoenderstraat in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam van Will Diepstraten die meldde dat de das gewond was. Hij ademde nog, Will heeft de das voorzichtig in de berm gelegd, gewonde dassen kunnen namelijk flink van zich afbijten. Ik meldde deze daarna bij de politie op nr. 0900-8844 en werd doorverwezen naar het valwild loket. Ook via SAMF kwam de melding binnen. Tom Gerris heeft de das beoordeeld, de das had nog wat stuiptrekkingen en was kort daarna dood. Het was een beer, 6 kg. zwaar en de kop

- was zwaar beschadigd, de das werd teruggegeven aan de natuur. Het dier komt mogelijk van burcht '63 Claudia Meyer 1 (Distelberg)'.
12. 4-4: Dode das: 132.071-404.108. Melding van Jan Brabers, **Bergstraat** in de gemeente Loon op Zand, de das is aan de kant gelegd en gemeld bij SAMF.
 13. 11-4: Dode das: 142.592-404.186. Slachtoffer trein, langs **spoorlijn** tussen Tilburg en Vught, ter hoogte van het Brokkenbroek in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam via Willy Thijssen (DWGrBr) van Jan de Jong. Jan is werkzaam voor de NS in heel Nederland, en komt bij zijn werkzaamheden steeds meer doodgereden dassen tegen. De das was in staat van ontbinding, het geslacht kon niet worden vastgesteld. Omdat op de locatie 'niemand' komt is de das er blijven liggen, en werd teruggegeven aan de natuur.
 14. 5-4: Dode das: 135.107-402.468. Verkeerslachtoffer, **Houtsestraat** in Udenhout, gemeente Tilburg. De melding kwam via Ad Smits (IVN gids in Oisterwijk) en was afkomstig van Léon Michielsen. Er zijn geen nadere gegevens bekend.
 15. 13-4: Dode das: 143.184-406.507. Verkeerslachtoffer **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. Erik van Beurden heeft om 23.00 uur de das zien weg strompelen het weiland in aan de noordzijde, daar is deze dood aangetroffen door Jan van Laarhoven. Erik was flink aangeslagen, ik heb hierover met hem telefonisch contact en mailwisseling gehad. Bas Vermolen heeft daarna de das beoordeeld: het was een **zogend vrouwtje**. Er verscheen een artikel in het Brabants Dagblad (BD): <http://www.bd.nl/haaren/en-weer-is-een-das-dood-in-helvoirt~a96c0411/>. Bas, André en ik hebben de dassenburcht daarna intensief gevolgd. We hebben op alle open dassenpijpen dagelijks een vers sporenbedje gemaakt en een aantal dagen bij de burcht gepost. We hebben helaas geen jonge dassen gezien en geen kleine dassenprenten (-afdrukken) aangetroffen. We hebben daarom geconstateerd dat de jonge dassen verloren waren. We graven de dassen niet uit, dit omdat we hiermee een dassenburcht vernietigen. Wel hebben we verse grote dassenprenten gevonden, de burcht werd bewoond, hoogstwaarschijnlijk door een beer (mannetje). De burcht werd nog regelmatig bezocht, echter er werden geen jonge dieren gezien.

Foto's: Bas Vermolen, opgezette tepels – zogende das.

16. 25-4: Dode das: 126.662-409.225. Verkeerslachtoffer **Eendennestweg** in Sprang-Capelle, gemeente Waalwijk. De das werd gemeld door Erik Broeders die muskusrattenbestrijder bij Waterschap De Brabantse Delta is. Het was een zeug, nadere gegevens ontbreken, de das is afgevoerd. Later is door Frans van Gils de nabij gelegen ijsbaan bezocht, er werd gemeld dat er enkele dassenpijpen zouden zitten. Er bleken vossen te wonen.
17. 25-4: Zwaar gewonde das: 142.930-406.446. verkeerslachtoffer **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. André, Bas Vermolen en ik bezochten de burcht of er mogelijk nog jonge dassen aanwezig waren naar aanleiding van de dode zogende das op 13 april. We zagen een zwaar gewonde das, die haar achterlijf niet meer kon bewegen, maar wel haar kop kon oprichten en kreunde. De das had zich over een afstand van ongeveer 40 mtr gesleept naar de burcht, vijf meter voor de dasseningang stopte dit. Daarna is er intensief telefonisch verkeer geweest met Hester Bartels (D&B) en Tom Gerris (SAMF) over hoe te handelen, de verwondingen te beoordelen en de overlevingskansen in te schatten van het dier. Er werd besloten de das een kans te geven. De das werd door Tom voorzichtig, omdat deze om zich heen beet, in een jute zak gedaan en vervoerd naar Vughtse Poort Dierenartsen in Vught. Hester had voordat het dier daar werd aangeleverd al contact opgenomen met de dierenarts hoe men de das het beste kon beoordelen en 'aanpakken'. Tevens stuurde zij de ophaaldienst van D&B op pad om de das op te gaan halen in Vught. Bij aankomst hiervan overleed de das. Het was een verkeerslachtoffer, daarnaast had zij een flinke ontsteking onder de staartwortel. Het was een niet zingend jong vrouwtje. Te begrijpen valt dat wij behoorlijk emotioneel hieronder waren en ook de buurtbewoners waren zéér ontstemd. Voor D&B is de Guldenberg en De Heikant de locatie waar de meeste dodelijke slachtoffers in Nederland vallen. De gesprekken die wij en D&B hierover al jaren met de gemeente Haaren hebben verlopen zeer moeizaam. Ook denken wij dat zware verkeersongevallen niet zijn uit te sluiten met de vele bomen langs de weg en het hard rijden op een smalle veel te drukke weg.
18. 21-5: Dode das: 143.804-403.950. Verkeerslachtoffer. **N65**, nabij HM paaltje 10,2 Re in de gemeente Haaren. De melding kwam via social media, waar ook een foto van de das werd getoond. Nadere gegevens zijn niet bekend, de dichtstbijzijnde dassenburchten liggen op grote afstand.
19. 24-5: Dode das: 141.519-409.716. Verkeerslachtoffer. **Nieuwkuijkseweg** in Vlijmen gem. Heusden. De melding kwam van Thea van Cromvoirt-Beaard. Zij woont op landgoed De Hooge Bank. Ik heb contact opgenomen met Joost van der Linden (SAMF). Joost heeft de das beoordeeld en voorzien van een label. Hij heeft het in ontbinding zijnde kadaver begraven in het aan de overzijde van de weg gelegen bos. Het dier was hoogstwaarschijnlijk een jong vrouwtje en was klein, het achterlijf was zwaar beschadigd. De dichtstbijzijnde dassenburchten liggen op korte afstand. De weg is ingerasterd, het dier lag tussen het raster en de weg aan de oostzijde van de weg.
20. 3-6: Dode das: 142.884-409.711. Verkeerslachtoffer, tegenover **Vendreef 2** in Vlijmen, gemeente Heusden. De melding kwam van Tom Gerris (SAMF). De das werd aangetroffen in een gemaaid stukje weiland en was in verre staat van ontbinding, nadere gegevens konden niet worden vastgesteld. De dichtstbijzijnde dassenburcht 'Bert v Opz. 1 (Hooge Bank)' ligt op ongeveer 1200 meter.

21. 4-6: Dode das: 137.649-405.511. Slachtoffer: mogelijk door trap van een paard. Nabij **Oude Bosschebaan 6** in Udenhout gem. Tilburg. De melding kwam op verzoek van Theo Quekel (BL) bij mij via Gert-Jan Boelens, vrijwilliger bij BL, die deelnam aan een excursie in De Brand. Omdat de das aan de overzijde van de Zandley in een **paardenwei** lag, konden door de deelnemers geen bijzonderheden worden vastgelegd.
22. 10-7: Dode das: 141.490-408.008 Verkeerslachtoffer, **Margrietweg** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam via Tom Gerris (SAMF). Tom heeft de das niet meer kunnen vinden, hij rook wel een typische geur. Nadere gegevens konden niet worden vastgesteld.
23. 13-7: Dode das: 138.424-407.925 Verkeerslachtoffer, **Duinweg** in Drunen, gemeente Heusden. De melding kwam via Tom Gerris (SAMF). Tom heeft de das beoordeeld: het was een niet zogende zeug van 10 kg. Volgens de bestuurster van de auto had ze de das omstreeks 01.00 uur aangereden.
24. 13-9: Dode das: 140.782-410.752. Verkeerslachtoffer, **Vaartweg** in Vlijmen, gemeente Heusden. De melding kwam van Gerrit Polman van de gemeente Heusden. De das werd opgehaald door de buitendienst. Het was een jong vrouwtje en woog 7 kg. De dassenburcht ligt op 20 meter van de doodrijlocatie.
25. 2-10: Dode das: 141.920-405.776. Verkeerslachtoffer, **Heikant** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam van Tom Gerris (SAMF). Het was een zware beer van maar liefst 16 kg, stevig in het wintervet.
26. 11-10: Dode das: 142.572-406.235. Verkeerslachtoffer, **Guldenberg** in Helvoirt, gemeente Haaren. De melding kwam van Tom Gerris (SAMF). Het was een zware beer van maar liefst 16 kg.
27. 18-11: Zwaar gewonde das: 140.781-410.751. Verkeerslachtoffer, **Vaartweg** in Vlijmen, gemeente Heusden. Op zaterdag werd een gewonde das aangetroffen in een sloot langs de weg, de volgende dag werd de nog levende das gezien door omstanders die de dierenambulance inlichtten. Deze bracht de das naar dierenartsenpraktijk 's-Hertogenbosch locatie West. In de loop van zondag kreeg ik de melding door van Paula van Buul, toen ik ter plekke kwam was de das al weg. De dierenarts constateerde dat hoogstwaarschijnlijk de rug gebroken was, hij kreeg geen reflecties meer en euthanaseerde het dier. Het was een zware das van maar liefst 16 kg stevig in het wintervet. Het geslacht is niet bekend.
28. 23-11: Zwaar gewonde das, uit zijn lijden verlost: 134.108-407.526. Slachtoffer overreden door een mountainbike op **MTB-route**, nabij café De Roestelberg, Kaatsheuvel, gemeente Loon op Zand. De zwaargewonde das werd gemeld via Frans Dieden door Wim Brekelmans en lag op enkele meters van de MTB-route. Van Wim kreeg ik door dat de das met zijn achterlijf sleepte, op filmbeelden van Wim was dit duidelijk te zien. Omdat het een gewond dier was heb ik direct contact opgenomen met Tom Gerris (SAMF), omdat hij handelend mag optreden. De das werd uit zijn lijden verlost, het was een mooie beer van 13 kg.

29. 1-12: Dode das: 128.309-402.987. Verkeerslachtoffer, **Heibloemstraat** in De Moer, gemeente Loon op Zand. De das werd gemeld door Bas Dielen, daarnaast heeft hij de das ook gemeld bij de politie West-Brabant/Zeeland. Wat er met de das is gebeurd is niet bekend, het geslacht is n.b. Door mij werd dit jaar een richtlijn opgesteld 'Hoe te handelen bij dode of gewonde dassen'. N.a.v. de melding werd deze gedeeld met Bas en Henk van Hout (WBE De Moer/SAMF).